

**UCHWAŁA NR XXV/176/16
RADY GMINY DYWITY**

z dnia 9 grudnia 2016 r.

**w sprawie przyjęcia Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Dywity na lata
2016-2023.**

Na podstawie art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (tj. Dz.U. z 2016r. poz. 446) i art. 17 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 12 marca 2004r. o pomocy społecznej (t.j. Dz.U. z 2016r. poz. 930) Rada Gminy Dywity uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje Strategię Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Dywity na lata 2016-2023, która stanowi załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Dywity.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodnicząca Rady Gminy
Dywity

Sabina Robak

Załącznik do Uchwały Nr XXV/176/16
Rady Gminy Dywity
z dnia 9 grudnia 2016 r.

STRATEGIA ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH W GMINIE DYWITY NA LATA 2016-2023

DYWITY 2016

Spis treści

Wstęp	3
1. Ogólna charakterystyka Gminy Dywity	4
2. Uwarunkowania sytuacji społecznej w Gminie Dywity	6
2.1. Podstawowe czynniki wpływające na rozwój lokalny	6
2.2. Potencjał demograficzny Gminy.....	7
2.3. Rozwój gospodarczy Gminy.....	9
2.4. Dostępność usług publicznych	10
3. Wyzwania lokalnej polityki społecznej	15
3.1. Wykluczenie społeczne w świetle danych ośrodka pomocy społecznej.....	15
3.2. Bezrobocie i bierność zawodowa	17
3.3. Dysfunkcje społeczne	19
3.4. Sytuacja osób starszych, chorujących i niepełnosprawnych.....	21
3.5. Problemy w sferze aktywności społecznej i obywatelskiej.....	22
4. Uwarunkowania prawne i programowe Strategii	23
5. Podstawowe założenia realizacyjne Strategii.....	27
6. Cele i kierunki działań.....	30
Obszar 1. Zaradność życiowa i aktywność zawodowa mieszkańców.	31
Obszar 2. Funkcjonowanie rodzin, rozwój dzieci i młodzieży.	33
Obszar 3. Włączenie społeczne osób starszych, niepełnosprawnych i chorujących.	35
Obszar 4. Uzależnienia, przemoc i inne dysfunkcje społeczne.	37
Obszar 5. Aktywność społeczna i obywatelska mieszkańców.....	39
7. Wdrażanie i monitoring Strategii	41
8. Źródła finansowania	43

Wstęp

Strategia rozwiązywania problemów społecznych w Gminie Dywity na lata 2016-2023 stanowi kluczowy dokument lokalnej polityki społecznej. W szerokim znaczeniu jest to działalność zmierzająca do poprawy standardów życia wszystkich mieszkańców wspólnoty samorządowej, a nie tylko grup marginalizowanych z uwagi na doświadczane problemy i bariery. Obejmuje zagadnienia z dziedziny zatrudnienia (w tym przeciwdziałania dyskryminacji i nierównościom na rynku pracy), edukacji, kultury, wypoczynku, ochrony zdrowia oraz zabezpieczenia potrzeb materialnych i mieszkaniowych. Nowoczesna ochrona socjalna obywateli wymaga integracji działań podejmowanych na szczeblu lokalnym przez różne podmioty, przede wszystkim władze i jednostki organizacyjne gminy, a także partnerów samorządu – instytucje publiczne, organizacje pozarządowe i kościelne, przedsiębiorców i osoby fizyczne.

Dokument składa się z dwóch zasadniczych części: prospektywnej diagnozy sytuacji społecznej gminy oraz założeń programowych (wdrożeniowych). Pierwszy z wymienionych elementów zawiera ogólną charakterystykę gminy, analizę wybranych czynników determinujących jakość życia mieszkańców oraz dominujących problemów społecznych, a także wnioski prognostyczne. Diagnoza została opracowana w oparciu o dane¹, których najbogatsze źródło stanowił Główny Urząd Statystyczny, w szczególności Bank Danych Lokalnych, a także lokalne bazy danych. Kluczowe znaczenie dla określenia skali problemów społecznych miała Ocena Zasobów Pomocy Społecznej opracowana przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w 2016 roku.

Część wdrożeniowa Strategii zawiera wizję projektowanych zmian oraz katalog niezbędnych kierunków działań wypracowanych na podstawie diagnozy sytuacji społecznej Gminy, z uwzględnieniem istniejących uwarunkowań prawnych i programowych oraz efektów warsztatu planowania strategicznego przeprowadzonego w dniu 5 lipca 2016 roku z udziałem pracowników służb społecznych oraz liderów lokalnych. Określone w niej zostały również podstawowe zasady zarządzania realizacją Strategii oraz założenia i narzędzia monitoringu, a także główne źródła finansowania działań. Należy nadmienić, że założenia wdrożeniowe odwołują się do współczesnych zasad i trendów w europejskiej polityce społecznej, stanowiących odpowiedź na zmiany cywilizacyjne i kulturowe.

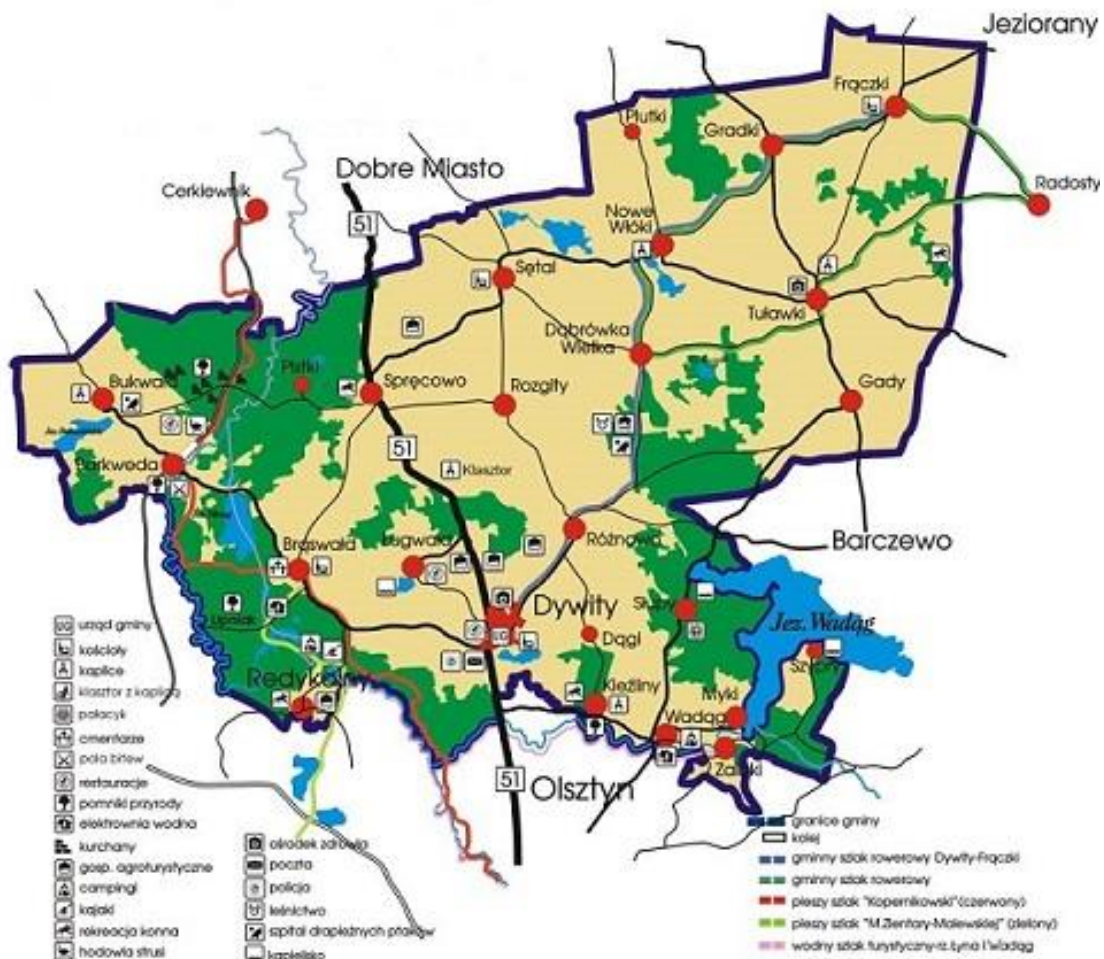
Podsumowując, niniejszą Strategię opracowano w sposób partycypacyjny, który uwzględnia potrzeby i oczekiwania różnych grup społecznych i podmiotów. W dłuższej perspektywie powinno się to przyczynić do większego zainteresowania poruszonymi w strategii problemami, jak również służyć wzmocnieniu lokalnego rozwoju z uwzględnieniem zasad równości szans, partnerstwa, dialogu społecznego i zrównoważonego rozwoju.

¹ Diagnoza sytuacji w gminie w poszczególnych obszarach tematycznych zawiera najświeższe dostępne dane roczne w momencie jej opracowania.

1. Ogólna charakterystyka Gminy Dywity

Gmina Dywity jest gminą wiejską położoną w centralnej części województwa warmińsko-mazurskiego, w powiecie olsztyńskim. Sąsiaduje z sześcioma gminami: Dobre Miasto, Jeziorany, Barczewo, Jonkowo, Świątki oraz miastem Olsztyn. Zajmuje powierzchnię 16 116 ha, a średnia gęstość zaludnienia jej obszaru wynosi 69 osób/km², co oznacza, że jest wyższa od średniej wojewódzkiej kształtującej się na poziomie 60 osób/km².

Rysunek 1. Mapa Gminy Dywity

Źródło: www.gminadywity.pl.

Pod względem administracyjnym, teren Gminy podzielony jest na 19 sołectw², w których znajdują się 24 miejscowości. Największe z nich to: Dywity (2 493 os.), Różnowo (1 340), Kieźliny (1 336), Słupy (695), Ługwałd (555), Spręcowo (536) oraz Tuławki (527)³. W pozostałych miejscowościach liczba mieszkańców nie przekracza 400 osób, przy czym w 9 jest mniejsza niż 200 osób. Według ewidencji ludności (stan na dzień 31.12.2015) ogólna liczba ludności Gminy wynosiła 11 009 osób.

Istotnym czynnikiem kształtującym potencjał Gminy Dywity jest położenie w bliskiej odległości od stolicy regionu – Olsztyna. Wpływa ono m.in. na dostępność usług społecznych,

² Sołectwa Gminy Dywity to: Barkweda, Brąswałd, Bukwałd, Dąbrówka Wielka, Dywity, Frączki, Gady, Grądk, Kieźliny, Ługwałd, Zalbki, Nowe Włóki, Redykajny, Rozgity, Różnowo, Sętał, Słupy, Spręcowo, Tuławki.

³ Liczba mieszkańców według danych pochodzących z ewidencji ludności gminy (stan na 31.12.2015 r.).

rozwój przedsiębiorczości oraz możliwości związane z osiedlaniem się nowych mieszkańców. Nie pozostaje też bez znaczenia dla pogłębiania się wewnętrznego zróżnicowania Gminy. Jej południowa część, położona bliżej Olsztyna, charakteryzuje się większym napływem ludności, silniejszym rozwojem przedsiębiorczości oraz lepszą dostępnością usług społecznych, niż ma to miejsce w części północnej. Zróżnicowana jest również dostępność komunikacyjna poszczególnych miejscowości w Gminie. Przez jej teren przebiega droga krajowa nr 51 prowadząca z Olsztynka do Bezled, gdzie znajduje się przejście graniczne z Obwodem Kaliningradzkim, łącząca Gminę Dywity z Olsztynem, Dobrym Miastem czy Lidzbarkiem Warmińskim. Dzięki niej mieszkańcy miejscowości położonych wzdłuż drogi mają możliwość bezpośredniego korzystania z dostępnych form transportu osobowego, natomiast mieszkający na peryferiach Gminy mogą odczuwać trudności w przemieszczaniu się, a tym samym dostępie do służby zdrowia czy różnych form edukacji i aktywności – szczególnie dotyczy to osób starszych, niepełnosprawnych i ubogich nie posiadających własnych samochodów.

Walory Gminy mają również charakter przyrodniczy i wyrażają się m.in. w położeniu części jej obszarów (36,7% ogólnej powierzchni Gminy) w zasięgu terenów chronionego krajobrazu, w sąsiedztwie jeziora Wadąg, przepływającej przez Gminę rzeki Łynie oraz malowniczych lasach, stanowiących prawie jedną czwartą jej powierzchni. Czynniki te dają możliwość rozwoju aktywnej turystyki pieszej, rowerowej czy kajakowej. Nie bez znaczenia jest także dziedzictwo historyczne tych ziem, o którym świadczą do dziś liczne zabytki, takie jak: kościoły, kapliczki, zespoły dworsko-parkowe, staropruskie grodziska, cmentarze oraz osobliwości środowiska naturalnego.

Gmina Dywity rozwija partnerską współpracę z innymi jednostkami samorządu terytorialnego poprzez członkostwo w pięciu organizacjach międzygminnych. Są to: Związek Gmin Warmińsko-Mazurskich, Związek Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej, Warmiński Związek Gmin, Lokalna Grupa Działania „Warmiński Zakątek” oraz Olsztyński Obszar Aglomeracyjny.

2. Uwarunkowania sytuacji społecznej w Gminie Dywity

Kluczowym wyzwaniem planowania strategicznego w gminie jest zapewnienie adekwatności celów oraz priorytetowych kierunków działań do problemów i oczekiwań społecznych, tak aby jak najpełniej zaspokajać potrzeby zbiorowe ludności w perspektywie długookresowej. Jednakże diagnoza sytuacji społecznej, zorientowana na identyfikację oraz charakterystykę mocnych i słabych stron gminy, w tym lokalnych wyzwań i barier aktywności społeczno-zawodowej mieszkańców, nie powinna pomijać czynników zewnętrznych, które wpływają na warunki i jakość życia. Silny, nierozzerwalny związek gminy z jej otoczeniem wymusza spojrzenie na zachodzące procesy społeczno-gospodarcze oraz realizowane programy i projekty również przez pryzmat uwarunkowań, na które wspólnota samorządowa nie ma wpływu albo posiada jedynie niewielkie możliwości oddziaływania.

2.1. Podstawowe czynniki wpływające na rozwój lokalny

Ze względu na sąsiedztwo administracyjne z Miastem Olsztyn, Gmina Dywity została zaliczona w *Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2025* do OSI Aglomeracja Olsztyna. Wśród cech, które stanowią mocne strony tego obszaru, autorzy ww. *Strategii* wskazali m.in. wysoką atrakcyjność zamieszkania, dużą koncentrację pracodawców, znacząco rozwinięte funkcje turystyczne, wysokie dochody własne gmin, duże obszary o walorach rekreacyjnych, wysoką koncentrację organizacji społecznych, znaczący rozwój budownictwa mieszkaniowego, wysoką atrakcyjność inwestycyjną i konkurencyjność oraz znaczącą liczbę obiektów zabytkowych. Jako słabe strony zidentyfikowano natomiast m.in. niską dynamikę rynku pracy, słabo rozwiniętą współpracę Olsztyna z gminami ościennymi, niską innowacyjność, zróżnicowaną aktywność społeczną oraz wysoki udział obszarów prawnie chronionych.

Niektóre ze wskazanych wyżej mocnych i słabych stron są również udziałem Gminy Dywity. Warto jednak pamiętać, że obszary wiejskie charakteryzują się niższą gęstością zaludnienia, rozproszeniem zabudowy mieszkalnej (w efekcie relatywnie dużymi odległościami pomiędzy jednostkami osadniczymi), które powodują zwykle trudności komunikacyjne, szczególnie dla osób nie dysponujących własnym środkiem transportu oraz bariery w dostępie do służby zdrowia czy edukacji. Wyzwaniem dla władz pozostaje jednak nie tylko zapewnienie sprawnej komunikacji w sensie fizycznym, tzn. szybkiego i bezpiecznego przemieszczania się osób czy transportu ładunków po drogach. W dobie społeczeństwa informatycznego oraz gospodarki cyfrowej (gospodarki opartej na wiedzy), decydującego znaczenia nabiera efektywne wykorzystanie informacji i różnorodnych kompetencji⁴. Jedną z kluczowych potrzeb gospodarstw domowych, instytucji i firm jest obecnie dostęp do telefonii i internetu, który dzięki postępowi technologicznemu oraz konkurencji na rynku staje się coraz prostszy i tańszy. Aczkolwiek należy brać pod uwagę nie tylko pozytywne strony tego procesu (np. rozwój e-administracji, bankowości elektronicznej czy różnych sektorów rynku opartych na narzędziach teleinformatycznych), ale również wiążące się z nim zagrożenia takie jak cyberprzestępczość, uzależnienia od komputera, internetu i telefonów komórkowych, a także trudności w zakresie skutecznej ochrony danych osobowych.

Kolejny bardzo ważny obszar zagadnień stanowią uwarunkowania środowiskowe – nie tylko w układzie wewnętrznym, ale również w perspektywie ponadlokalnej czy nawet globalnej –

⁴ Por. A. Kwasek, *Początek XXI wieku w kontekście nowych technologii i zjawisk społeczno-gospodarczych*, http://www.wsz-pou.edu.pl/magazyn/?strona=mag_kwasek62&nr=62&p=

przede wszystkim w obliczu ryzyk, jakie niosą ze sobą zmiany klimatyczne, na których dynamikę ma wpływ działalność człowieka związana z nadmierną eksploatacją zasobów oraz zanieczyszczeniem środowiska. Niektóre z obserwowanych skutków tych zjawisk to: zanik lodu arktycznego i wzrost poziomu mórz, skrajne wydarzenia pogodowe, spadek bioróżnorodności (wymieranie gatunków) i pogarszanie ekosystemów, wzrost śmiertelności, a także wymuszone migracje ludzi i zwierząt. Przy utrzymaniu obecnego tempa rozwoju gospodarczego, prognozuje się w ciągu zaledwie kilku-kilkunastu lat wystąpienie poważnego kryzysu energetycznego, ekonomicznego i żywnościowego na świecie⁵. Wydarzenia te nie pozostaną bez wpływu na warunki i jakość życia w Gminie Dywity, której władze, mieszkańcy oraz działające tu przedsiębiorstwa (pomimo globalnego charakteru zmian klimatycznych), mogą przyczynić się do korzystnych zmian adaptacyjnych, zmierzających do bardziej zrównoważonego i trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego.

Do czynników w istotny sposób warunkujących sytuację gminy należy również zaliczyć krajowy system prawny, powiązany ściśle z porządkiem prawnym Unii Europejskiej. W dość powszechnej opinii, obywatele i firmy w Polsce muszą mierzyć się z barierą niespójnego, niezrozumiałego i niestabilnego prawa⁶. Jednak wiele luk i sprzeczności posiadają również przepisy o samorządzie terytorialnym, co utrudnia realizację aktualnych i nowych zadań przez gminy. W Konstytucji RP uznano domniemanie zadań i kompetencji gminy w systemie władzy publicznej (samodzielność JST polegająca na swobodzie doboru sposobów wykonywania zadań, o ile ustawodawca wprost jej nie ograniczył), jednak w praktyce dominuje podejście, zgodnie z którym każda działalność samorządu i każdy sposób jej wykonywania wymaga wyraźnej podstawy ustawowej. Sporo do życzenia pozostawiają również przepisy dotyczące finansowania samorządów oraz nie dość czytelnie uregulowane prawa majątkowe JST⁷. W konsekwencji pomimo, iż kluczową rolę w procesie kreowania rozwoju na terenie gminy odgrywają jej władze samorządowe oraz sami mieszkańcy, to ich faktyczna moc sprawcza jest istotnie ograniczona przez mechanizmy działania aparatu państwowego, np. centralne stanowienie prawa, zastrzeżenie części decyzji dla władz ponadlokalnych.

2.2. Potencjał demograficzny Gminy

Zachodzące na terenie Gminy Dywity procesy demograficzne odzwierciedlają sytuację w całym powiecie olsztyńskim, który charakteryzuje się systematycznym wzrostem liczby mieszkańców. Jest to cecha pozytywna i wyróżniająca Gminę – tym bardziej, że w niemal całej Unii Europejskiej determinują procesy depopulacyjne, a więc spadek liczby ludności oraz *starzenie się społeczeństwa*. Nie bez znaczenia pozostaje tu bezpośrednie sąsiedztwo z Olsztynem – część osób osiedla się tu bowiem ze względu na możliwość pracy w stolicy regionu, a miejsce zamieszkania w Gminie traktuje jako *sypialnię*.

⁵ Zob. np. M. Popkiewicz, *Świat na rozdrożu*, Wyd. Sonia Draga, Katowice 2012.

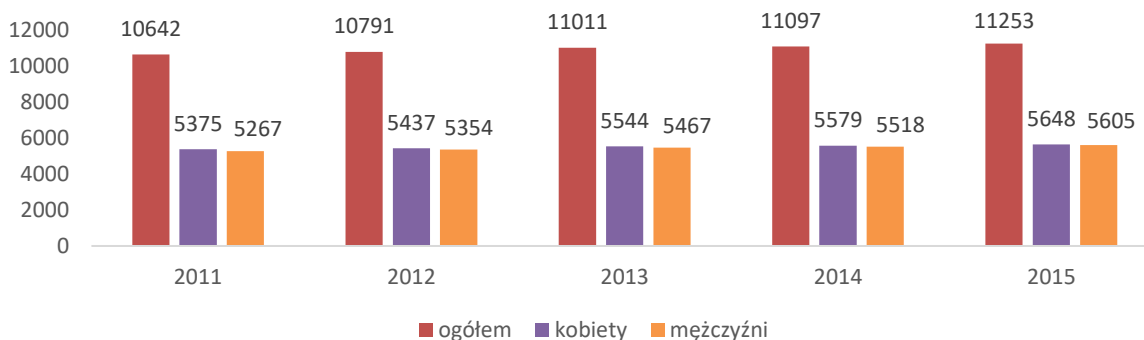
⁶ Tylko w 2014 roku ustawodawca przyjął ok. 25 tys. stron przepisów. Nie zawsze stanowią one odpowiedź na realne zapotrzebowanie instytucji czy obywateli. Słabości tworzenia prawa w Polsce wynikają nie tylko z samego procesu legislacyjnego, w którym uczestniczy zbyt wiele resortów i prawników, ale również z próby uregulowania zbyt dużej liczby różnych dziedzin. Zob. A. Dąbska, *W Polsce rośnie problem z tworzeniem prawa*; <http://www.forbes.pl/w-polsce-rosnie-problem-z-tworzeniem-prawa,artykuly,195705,1,1.html>

⁷ *Narastające dysfunkcje, zasadnicze dylematy, konieczne działania. Raport o stanie samorządności terytorialnej w Polsce*, aut. J. Hausner, H. Izdebski i inni. Raport został wydany przez Małopolską Szkołę Administracji Publicznej, Kraków 2013; dokument dostępny jest również on-line pod adresem: http://www.msap.uek.krakow.pl/doki/publ/raport_dysfunkcje.pdf

W 2015 roku Gminę Dywity zamieszkiwały 11 253 osoby, co oznacza wzrost w porównaniu do 2011 roku o 611 osób, tj. o 5,7%. Analiza zmian ludnościowych w grupach wiekowych wskazuje, że w odniesieniu do pierwszego roku analizy liczba dzieci do 4 roku życia zmniejszyła się o 117, natomiast o 209 wzrosła liczba mieszkańców w przedziale wiekowym 40-44 lata. Największy wzrost miał miejsce w grupie osób w wieku od 65 do 69 lat, których liczba zwiększyła się o 267. W całym analizowanym okresie (lata 2011-2015) w Gminie było 528 urodzeń żywych, czyli średniorocznie rodziło się prawie 106 dzieci, natomiast zmarło 355 mieszkańców, średnio 71 osób na rok (średni przyrost naturalny wynosił zaledwie 35 osób). Jednocześnie saldo migracji kształtowało się w przedziale od +190 w pierwszy roku analizy do +107 w roku ostatnim. Dane te świadczą o większej skali napływu mieszkańców niż urodzeń.

W strukturze mieszkańców Gminy Dywity przeważają kobiety. W 2015 roku w liczbie 5 648 stanowiły one 50,2% wszystkich osób zamieszkujących Gminę, a na każdych 100 mężczyzn przypadało 101 kobiet. Liczebna przewaga kobiet nad mężczyznami stanowi cechę charakterystyczną dla obszarów miejskich lub im bliskich oraz dobrze rozwiniętych.

Wykres 1. Ludność Gminy Dywity według płci w latach 2011-2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

Pomimo wzrostu liczby mieszkańców oraz napływu ludności w wieku aktywności zawodowej, Gminę Dywity charakteryzuje postępujący proces *starzenia się społeczeństwa*. Wskazuje na to analiza jego struktury pod kątem ekonomicznych grup wieku. W okresie od 2011 do 2015 roku można zaobserwować systematyczny:

- spadek odsetka osób w wieku przedprodukcyjnym (dzieci i młodzież do 17 roku życia) z 21,9% w pierwszym roku analizy do 20,5% w ostatnim;
- spadek odsetka osób w wieku produkcyjnym (mężczyźni 18-64 lata, kobiety 18-59 lat) z 67,4% do 65,6%;
- wzrost odsetka osób w wieku poprodukcyjnym (mężczyźni 65 lat i więcej, kobiety od 60 lat wzwyż) z 10,7% do 13,9%.

Porównanie odsetka seniorów w ogólnej liczbie mieszkańców obrazuje istotne zmiany, które nastąpiły w ciągu ostatnich lat. Ma na to wpływ postęp medycyny, rozwój technologii służących zdrowiu, a także poprawa stanu świadomości ludności w zakresie higieny i profilaktyki, które wydłużają ludzkie życie oraz czynią je sprawniejszym⁸. Warto nadmienić, iż obecnie w Polsce mężczyźni żyją przeciętnie 73,8 lat, natomiast kobiety 81,6. W stosunku do 1990 roku czas trwania życia mężczyzn wydłużył się o 7,6 lat, zaś kobiet o 6,4 lat⁹.

⁸ Por. R. J. Kijak, Z. Szarota, *Starość. Między diagnozą a działaniem*, Warszawa 2013, s. 6 i nast.

⁹ *Trwanie życia w 2014 r.*, GUS, Warszawa 2015, s. 15.

Biorąc pod uwagę powyższe dane, w najbliższych latach należy prognozować postępujące *starzenie się społeczeństwa*, które może w przyszłości grozić spadkiem potencjału demograficznego Gminy Dywity. W tej sytuacji istotny jest napływ ludności w wieku produkcyjnym. Ponadto sytuację może częściowo poprawić polityka prorodzinna państwa polskiego, wspierana przez działania samorządu i innych podmiotów. Już teraz obserwuje się wzrost dzietności, do którego istotnym impulsem było wprowadzenie programu Rodzina 500 plus (na podstawie ustawy z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci). Jednak na szerszą skalę pozytywne efekty tych rozwiązań mogą być widoczne dopiero za kilka a nawet kilkanaście lat.

2.3. Rozwój gospodarczy Gminy

Obecna sytuacja gospodarcza Polski (mierzona tempem wzrostu PKB) wykazuje, po okresie spowolnienia na przełomie 2012 i 2013 roku, tendencję rosnącą. Skutkiem ożywienia gospodarczego jest malejące bezrobocie oraz rosnące zatrudnienie. Na tę dobrą koniunkturę mają wpływ w szczególności popyt krajowy, zwłaszcza konsumpcja indywidualna oraz wydatki inwestycyjne przedsiębiorstw, a także szybszy wzrost eksportu niż importu. Pozytywne są również prognozy, które mówią o wzroście PKB na poziomie 3,6% w 2016 roku i 3,3% w roku kolejnym¹⁰. Efekty rozwoju gospodarczego kraju są również odczuwalne w Gminie Dywity, na co wskazują dane zawarte w tabeli. Wśród najbardziej istotnych aspektów należy wskazać dynamiczny wzrost liczby podmiotów gospodarki narodowej posiadających siedzibę w Gminie – o 3,6% w latach 2013-2015, a także spadek bezrobocia – w ciągu trzech analizowanych lat liczba mieszkańców zarejestrowanych w urzędzie pracy zmniejszyła się o 24,5%.

Rynek pracy w Gminie Dywity opiera się przede wszystkim na osobach fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, które w 2015 roku stanowiły 83,1% wszystkich podmiotów zarejestrowanych w REGON oraz na małych firmach zatrudniających do 9 osób, (95,5%). Funkcjonują one głównie w branżach związanych z handlem hurtowym i detalicznym, budownictwie, działalnością profesjonalną, naukową i techniczną oraz przetwórstwem przemysłowym. Warto nadmienić, że możliwości rozwoju tkwią również w sektorze turystycznym. W świetle danych GUS, ma tu siedzibę jeden większy obiekt noclegowy, oferujący więcej niż 10 miejsc, jednak rozwijają się gospodarstwa agroturystyczne, dysponujące mniejszą liczbą miejsc noclegowych, jednak umożliwiające odpoczynek *blisko natury*. Koresponduje to ze wzrostem różnych form aktywnej turystyki.

Istotnym aspektem rozwoju gospodarczej Gminy Dywity jest funkcjonowanie na jej terenie przedsiębiorstw, które zapewniają wiele stałych, całorocznych miejsc pracy. Na koniec 2015 roku w Gminie działało 13 takich podmiotów, przy czym 10 z nich zatrudniało od 50 do 249 pracowników, a 3 – powyżej 250 osób. Pomimo, iż przedsiębiorstwa te stanowiły jedynie 0,9% wszystkich podmiotów gospodarki narodowej, dawały długoterminowe zatrudnienie mieszkańcom, a także przyczyniały się do tworzenia obrazu stabilności lokalnej gospodarki. Wśród przykładowych firm, które mają siedzibę na terenie Gminy Dywity, a znane są na szerszą skalę, warto wskazać następujące: Laboratorium Galenowe Olsztyn Sp. z o. o. w Dywitach, Wytwórnia Pasz Wipasz Sp. z o.o. w Wadągu, PGF „Cefarm” Sp. z o.o., BRW Comfort Sp. z o.o. w Słupach, Bujalski Sp. z o.o. w Dywitach, Eko Warmia Sp. z o.o. w Ługwałdzie, Jutrzenka Sp. z o.o. w Dywitach.

¹⁰ Są to szacunki Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową (<http://www.ibnrg.pl>). Zob. B. Wyżnikiewicz i in., *Stan i prognoza koniunktury gospodarczej*, „Kwartalne prognozy makroekonomiczne” 2016, nr 90.

Tabela 1. Wybrane dane dotyczące gospodarki i rynku pracy w Gminie Dywity w latach 2013-2015

Wyszczególnienie	2013	2014	2015
Podmioty gospodarki narodowej ogółem	1386	1412	1436
Podmioty wg formy prawnej:			
- osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	1167	1181	1194
- spółki handlowe	81	81	88
- spółdzielnie	5	5	5
- stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne	41	47	51
Podmioty według wielkości zatrudnienia:			
0 - 9	1324	1350	1372
10 - 49	51	50	51
50 - 249	10	10	10
250 i więcej	1	2	3
Pracujący i bezrobotni w gminie:			
Pracujący ogółem ¹¹	1665	1819	bd.
Bezrobotni zarejestrowani ogółem:	514	439	388
- mężczyźni	230	210	192
- kobiety	284	229	196
Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (w %)			
Ogółem	7,0	6,0	5,3
- mężczyźni	6,0	5,4	4,9
- kobiety	8,2	6,6	5,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Niejako dopełnieniem obrazu sytuacji gospodarczej Gminy Dywity jest stopień nasycenia jej obszaru przedsiębiorstwami, instytucjami i organizacjami społecznymi, oferującymi zatrudnienie mieszkańcom. W świetle danych GUS, w 2014 roku na każdy 1000 mieszkańców Gminy przypadało 127 podmiotów gospodarki narodowej, co dawało Gminie Dywity 3 miejsce wśród wszystkich gmin w województwie warmińsko-mazurskim. Natomiast w przypadku mieszkańców w wieku produkcyjnym, na 1000 osób przypadały 192 podmioty, co również sytuowało Gminę na 3 lokacie w regionie.

2.4. Dostępność usług publicznych

Usługi publiczne stanowią formę świadczeń o charakterze niematerialnym, służących zaspokajaniu potrzeb osób, rodzin i szerszych zbiorowości. Ich jakość i dostępność wpływa na dobrostan całego społeczeństwa. Mają zasadniczo charakter nierynkowy i powszechny, tzn. są finansowane lub współfinansowane ze środków publicznych oraz dotyczą dóbr, z których mogą korzystać wszyscy obywatele (czasami po spełnieniu określonych wymogów). Do usług publicznych należy zaliczyć usługi świadczone przez gminę oraz usługi wykonywane na rzecz jej mieszkańców przez inne podmioty, w tym w szczególności usługi komunalne, mieszkaniowe, edukacyjne, socjalne, kulturalne, zdrowotne oraz z zakresu bezpieczeństwa publicznego.

Infrastruktura komunalna i mieszkaniowa

Warunki, w jakich ludzie mieszkają, mogą stanowić nie tylko wyznacznik ich statusu społecznego i materialnego, ale także jeden z głównych czynników decydujących o jakości ich

¹¹ Liczba pracujących nie obejmuje podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób, osób pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego oraz w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, a także duchowieństwa, fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych.

życia. Tymczasem sytuacja mieszkaniowa Polaków, w świetle międzynarodowych badań oraz danych Eurostatu, daleko odbiega od standardów europejskich. W rankingu OECD „Better Life Index” ogłoszonym w 2014 roku, w kategorii mieszkalnictwa Polska zajęła 34 miejsce spośród 36 badanych państw. Mieszkania są w naszym kraju drogie, również w utrzymaniu, co pochłania znaczną część przychodów rodzin. Obraz polskiego mieszkalnictwa to przede wszystkim przeludnienie dotyczące prawie co drugiego obywatela, a także problem złego stanu technicznego (dotyczy ok. 10% mieszkań), przejawiający się głównie w przeciekającym dachu oraz zawilgoceniu ścian i podłóg, co uniemożliwia bądź utrudnia bieżące naprawy i remonty, a także może powodować problemy ze zdrowiem.

Sytuacja mieszkaniowa w Gminie Dywity, w odniesieniu do przedstawionego wyżej obrazu polskiego mieszkalnictwa, przedstawia się raczej pozytywnie. Wskazuje na to m.in. systematyczny wzrost liczby mieszkań – w 2014 roku było ich o 3,7% więcej niż w 2012 roku. Zwiększyła się także przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkań w Gminie (z poziomu 112,1 m² do 113,4 m²) oraz powierzchnia przypadająca na jedną osobę (z 34,6 m² do 35,3 m²) oraz poprawiły wskaźniki dotyczące wyposażenia mieszkań w urządzenia techniczno-sanitarne (np. dostęp do bieżącej wody, ubikację czy łazienkę). Z poprawą warunków zamieszkania w Gminie wiąże się ponadto zwiększenie odsetka ludności korzystającej z sieci wodociągowej i kanalizacyjnej oraz oczyszczalni ścieków. W latach 2010-2014 wskaźniki obrazujące dostęp do infrastruktury sieciowej poprawiły się o 1,2 punktu procentowego w przypadku wodociągu (obecnie korzysta z niego 89,3% mieszkańców) oraz o 5,5 pkt proc. w przypadku kanalizacji (korzysta z niej 50,6% ludności).

Należy jednak zaznaczyć, iż zanotowana poprawa warunków mieszkaniowych w Gminie Dywity jest w dużej mierze wynikiem indywidualnych działań bardziej zamożnych mieszkańców, którzy decydują się na budowę domów jednorodzinnych na użytek własny. Dlatego też wyzwaniem dla władz samorządu lokalnego pozostaje kwestia zapewnienia odpowiednich warunków mieszkaniowych dla najuboższej ludności. W zasobach komunalnych znajduje się 58 mieszkań. W 2015 roku liczba wniosków złożonych na mieszkanie komunalne wyniosła dziewięć, natomiast na mieszkanie socjalne oczekiwały 22 osoby.

Zadania Gminy w zakresie utrzymania w należytym stanie zasobów mieszkaniowych oraz sprawnego funkcjonowania urzędzeń komunalnych wykonują komórki organizacyjne Urzędu Gminy w Dywitach.

Edukacja, kultura, sport

Do zadań własnych gminy, zgodnie z art. 7 pkt 8 ustawy o samorządzie gminnym, należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty w zakresie edukacji. Realizując zadania ustawowe, Samorząd Gminy Dywity prowadzi następujące placówki oświatowe:

- Przedszkole Samorządowe w Dywitach;
- Przedszkole Samorządowe w Kieźlinach;
- Przedszkole Samorządowe w Słupach;
- Szkoła Podstawowa w Bukwałdzie;
- Szkoła Podstawowa w Spręcowie;
- Zespół Szkół w Dywitach:
 - Szkoła Podstawowa im. Gazety Olsztyńskiej w Dywitach;
 - Gimnazjum Publiczne;
- Zespół Szkół w Tuławkach;

- Filialna Szkoła Podstawowa we Frączkach;
- Szkoła Podstawowa;
- Gimnazjum Publiczne.

Ponadto na terenie Gminy Dywity funkcjonują dwie niepubliczne placówki: Żłobek „Akademia Malucha” w Spręcowie oraz Niepubliczne Przedszkole „Mali Odkrywczy” w Rożnowie, które uzupełniają ofertę opieki nad dziećmi w wieku do 6 lat. Analiza liczby i rozlokowania placówek edukacyjnych w Gminie Dywity wskazuje na dobrą dostępność opieki żłobkowej, wychowania przedszkolnego oraz nauczania na poziomie podstawowym i gimnazjalnym. Warto również dodać, że mieszkańcy Gminy mogą korzystać z bogatej oferty edukacyjnej powiatu olsztyńskiego, który prowadzi m.in. Powiatową Szkołę Muzyczną I Stopnia w Dywitach, Zespół Szkół w Dobrym Mieście, obejmujący Liceum Ogólnokształcące, Technikum, Zasadniczą Szkołę Zawodową oraz Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych. Jednostki te zostały wymienione ze względu na ich usytuowanie w niewielkiej odległości od Dywit, jednak faktyczna oferta jest znacznie większa.

Ofertę szkół gminnych i powiatowych wzbogacają także jednostki funkcjonujące na terenie Olsztyna, a wśród nich publiczne i prywatne szkoły ponadgimnazjalne oraz policealne o zróżnicowanych kierunkach kształcenia, a także uczelnie wyższe takie jak Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania im. Prof. Tadeusza Kotarbińskiego czy Olsztyńska Szkoła Wyższa im. Józefa Rusieckiego.

Instytucją kultury w Gminie Dywity jest Gminny Ośrodek Kultury, którego główny cel stanowi rozwój aktywnego i kreatywnego uczestnictwa mieszkańców w kulturze. W jego ramach funkcjonuje Ośrodek Rzemiosł Zapomnianych w Gadach (filia GOK) oraz Biblioteka Publiczna w Dywitach z filiami w Sętału i Kieźlinach. Wśród dostępnych dla mieszkańców form aktywności warto wskazać m.in. Pracownię Kreatywnych Maluchów i ich Rodziców, Studio Piosenki, grupy taneczne, grupy plastyczne, pracownię rękodzielniczą oraz Klub Emeryta Rencisty. GOK organizuje również szereg imprez takich jak np. Gady Folk ART Festival, Powiatowy Przegląd Sztuki Nieprofesjonalnej Kobiet „Kobiecie impresje”, Letnie Wrota, Spotkania z poezją, Kiermas Warmiński.

Działania służące upowszechnianiu edukacji, kultury i sportu na terenie Gminy Dywity prowadzą ponadto organizacje pozarządowe. W świetle danych Urzędu Gminy w Dywitach, swoją siedzibę ma tu aż 31 organizacji, w tym 4 Ochotnicze Straże Pożarne oraz 7 klubów i zrzeszeń sportowych, w tym również sportu uczniowskiego.

Opieka zdrowotna

Zasadniczym elementem opieki zdrowotnej w Polsce są obecnie lekarze pierwszego kontaktu, realizujący podstawową opieką zdrowotną (POZ). Zawiera się w niej leczenie oraz profilaktyka chorób, rehabilitacja, orzekanie o stanie zdrowia, a także zapewnienie pacjentom opieki pielęgniarki środowiskowej oraz położnej. Ponadto w krajowym systemie opieki zdrowotnej przewiduje się szereg innych rodzajów świadczeń, np. ambulatoryjną opiekę specjalistyczną, leczenie szpitalne oraz ratownictwo medyczne.

W zakresie opieki zdrowotnej, na terenie Gminy Dywity funkcjonuje Samodzielny Gminny Zakład Opieki Zdrowotnej w Dywitach, na który składają się Ośrodki Zdrowia w Dywitach i Tuławkach. W jego ramach dla mieszkańców dostępny jest również Gabinet Fizjoterapii.

Leczenie wymagające hospitalizacji bądź korzystania z porad lekarzy specjalistów wymaga wyjazdu poza teren Gminy. W Dobrym Mieście funkcjonuje Zespół Zakładów Opieki

Zdrowotnej, będący jednostką powiatu olsztyńskiego. Obejmuje leczenie szpitalne na Oddziale Chorób Wewnętrznych oraz zakłady opieki zdrowotnej długoterminowej w postaci Zakładu Opiekuńczo-Leczniczego oraz Zakładu Opiekuńczo-Leczniczego Psychiatrycznego. Leczenie ambulatoryjne realizowane jest przez Zespół poradni, w skład którego wchodzi poradnie: Podstawowej Opieki Zdrowotnej, Chirurgiczna, Zdrowia Psychicznego, Chorób Płuc i Gruźlicy; Leczenie Uzależnienia od Alkoholu i Współuzależnienia, Neurologiczna, Ginekologiczno-Położnicza, Dermatologiczna, Endokrynologiczna, Otolaryngologiczna oraz Reumatologiczna. W ramach Ratownictwa Medycznego funkcjonuje tu Zespół Ratownictwa Medycznego – Podstawowy oraz Zespół transportu sanitarnego.

Na dostępność opieki medycznej dla mieszkańców Gminy Dywity wpływa również bliskość Olsztyna, gdzie mogą oni poddać się leczeniu w m.in. Wojewódzkim Szpitalu Specjalistycznym, Wojewódzkim Specjalistycznym Szpitalu Dziecięcym, Miejskim Szpitalu Zespolonym, Uniwersyteckim Szpitalu Klinicznym, Poliklinice Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Wojewódzkim Szpitalu Lecznictwa Psychiatrycznego oraz Samodzielnym Publicznym Zespole Pulmonologii i Onkologii w Olsztynie. Funkcjonują tu także poradnie specjalistyczne w różnych dziedzinach.

Bezpieczeństwo publiczne

Bezpieczeństwo publiczne stanowi ogół warunków i instytucji chroniących życie, zdrowie, mienie obywateli oraz majątek ogólnonarodowy, ustrój i suwerenność państwa przed zjawiskami groźnymi dla ładu prawnego, a także przed zjawiskami mogącymi zakłócić normalne funkcjonowanie obywateli, godzącymi w ogólnoprzyjęte normy postępowania¹². Na terenie Gminy Dywity bezpieczeństwa mieszkańców chronią przede wszystkim: Komenda Miejska Policji w Olsztynie oraz Komenda Miejska Państwowej Straży Pożarnej w Olsztynie i jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej.

Komenda Miejska Policji w Olsztynie swoim zasięgiem obejmuje dwa powiaty: grodzki Olsztyn oraz ziemski olsztyński. W strukturze organizacyjnej jednostek i komórek realizujących działania przygotowawcze znajdują się: wydział do walki z przestępczością gospodarczą, kryminalny, dochodzeniowo-śledczy, a także wydział do walki z przestępczością narkotykową. Gminę Dywity bezpośrednio obejmuje działaniem Komisariat Policji w Dobrym Mieście.

Podobnie jak w przypadku KMP w Olsztynie, również zasięg działania Komendy Miejskiej Państwowej Straży Pożarnej w Olsztynie obejmuje Miasto Olsztyn oraz Powiat Olsztyński. Ochronę przeciwpożarową zapewniają tu trzy jednostki ratowniczo gaśnicze PSP, z których dwie są zlokalizowane w Olsztynie. W ramach KM PSP funkcjonują specjalistyczne grupy ratownicze: Specjalistyczna Grupa Ratownictwa Wysokościowego (SGRW), Specjalistyczna Grupa Wodno-Nurkowa (SGWN) oraz Specjalistyczna Grupa Ratownictwa Chemicznego (SGRch), natomiast w budowie są Specjalistyczna Grupa Ratowniczo-Poszukiwawcza (SGRP) oraz Grupa Ratownictwa Technicznego. Na terenie Gminy funkcjonują również 4 jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej: OSP w Spręcowie, OSP w Tuławkach, OSP w Brąswałdzie oraz OSP w Kieźlinach.

O bezpieczeństwo mieszkańców Gminy Dywity dbają również: Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Olsztynie, Powiatowy Inspektorat Weterynarii w Olsztynie oraz Powiatowy Inspektorat Nadzoru Budowlanego w Olsztynie.

¹² encyklopedia.pwn.pl/haslo/3876790/bezpieczenstwo-publiczne.html

System pomocy i wsparcia

Podstawową jednostką organizacyjną w systemie pomocy społecznej jest Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Dywitach z siedzibą w Tuławkach. Realizuje on ustawowe zadania gminy w zakresie pracy z osobami i rodzinami znajdującymi się w trudnej sytuacji życiowej, polegające w szczególności na przyznawaniu i wypłacaniu przewidzianych ustawą świadczeń (np. zasiłek celowy, zasiłek okresowy); pracy socjalnej; analizie i ocenie zjawisk rodzących zapotrzebowanie na świadczenia z pomocy społecznej; realizacji zadań wynikających z rozeznaczonych potrzeb społecznych; rozwijaniu nowych form pomocy społecznej i samopomocy w ramach zidentyfikowanych potrzeb. GOPS prowadzi również zadania wynikające m.in. z ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, ustawy o świadczeniach rodzinnych, ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów, ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, ustawy o dodatkach mieszkaniowych, a także inne działania na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Na terenie Gminy Dywity funkcjonują dwie placówki prowadzone w ramach prywatnego Kompleksu Wypoczynkowo Opiekuńczego: Dom Opieki „Dom Nad Doliną” oraz Dom Pomocy Społecznej w Różnowie. Zapewniają one całodobową opiekę osobom przewlekle chorym i osobom w podeszłym wieku, przy czym w pierwszej z wymienionych placówek dostępnych jest 37 miejsc, natomiast w drugiej – 41.

Ważny element lokalnego systemu polityki społecznej stanowią ponadto Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Zespół Interdyscyplinarny, którego celem jest organizowanie, integrowanie i koordynowanie służb, instytucji i specjalistów w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Mieszkańcy Gminy mogą ponadto korzystać z oferty podmiotów działających na terenie powiatu, które mają swoją siedzibę w Olsztynie, m.in. Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Olsztynie oraz Powiatowej Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Olsztynie.

Powyższa lista nie wyczerpuje katalogu instytucji oferujących pomoc i wsparcie, bowiem w szerokim ujęciu system obejmuje również instytucje rynku pracy, jednostki oświatowe i inne, które na co dzień współpracują ze sobą (ze względu na zbieżne cele oraz obsługę tych samych klientów). Istotne znaczenie w lokalnym systemie pomocy i wsparcia mają działania w zakresie promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej realizowane przez instytucje rynku pracy. Do tej grupy należy zaliczyć m.in. Urząd Pracy Powiatu Olsztyńskiego, Ochotniczy Hufiec Pracy, agencje zatrudnienia oraz instytucje szkoleniowe.

3. Wyzwania lokalnej polityki społecznej

Niniejsza strategia podejmuje szeroko rozumianą tematykę przeciwdziałania oraz likwidacji przyczyn i następstw problemów społecznych, których doświadczają mieszkańcy Gminy Dywity. A zatem jej założenia dotyczą zasadniczo całej wspólnoty lokalnej, jednak w szczególności obejmują osoby, które:

- żyją w niekorzystnych warunkach ekonomicznych (ubóstwo materialne);
- nie zostały wyposażone w kapitał życiowy umożliwiający im normalną pozycję społeczną, odpowiedni poziom kwalifikacji, wejście na rynek pracy lub założenie rodziny;
- nie posiadają dostępu do odpowiednich instytucji pozwalających na wyposażenie w kapitał życiowy, jego rozwój i pomnażanie;
- posiadają cechy utrudniające im korzystanie z powszechnych zasobów społecznych (np. ze względu na zaistnienie uzależnienia, podeszły wiek, niepełnosprawność czy długotrwałą chorobę);
- są przedmiotem niszczącego działania innych osób lub podmiotów (polegającego na stosowaniu przemocy, szantażu, dyskryminacji itp.)¹³.

Powyższe aspekty w istotny sposób determinują wykluczenie społeczne osób i całych rodzin. Dlatego w oparciu o te kryteria wyodrębniono w Gminie Dywity grupy społeczne znajdujące się w trudniejszej sytuacji (względem ogółu ludności), które poddano następnie bardziej wnikliwej analizie.

3.1. Wykluczenie społeczne w świetle danych ośrodka pomocy społecznej

Pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości¹⁴. Przestanek zagrożenia wykluczeniem społecznym obywateli należy więc poszukiwać w powodach udzielania pomocy społecznej (wymienia je art. 7 ustawy o pomocy społecznej, który zawiera otwarty katalog przesłanek do objęcia wsparciem). Są to w szczególności: ubóstwo; sieroctwo; bezdomność; bezrobocie; niepełnosprawność; długotrwała lub ciężka choroba; przemoc w rodzinie; potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi; potrzeba ochrony macierzyństwa lub wielodzietności; bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych; trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy w związku z tymi okolicznościami; trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego; alkoholizm lub narkomania; zdarzenie losowe i sytuacja kryzysowa; klęska żywiołowa lub ekologiczna.

Analiza *Oceny zasobów pomocy społecznej (OZPS)* sporządzonej przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Dywitach za 2015 rok pozwala stwierdzić, iż dotkniętych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym w Gminie może być ponad 230 rodzin, w tym prawie 670 osób. Co prawda w ostatnich latach ogólna liczba osób w rodzinach otrzymujących wsparcie GOPS zmalała, to niepokojący jest fakt, iż osoby długotrwale korzystające z pomocy w 2015 r. stanowiły prawie 54% świadczeniobiorców.

¹³ *Narodowa Strategia Integracji Społecznej dla Polski*, Rada Ministrów, Warszawa 2004, s. 22-23.

¹⁴ Art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej.

Tabela 2. Osoby i rodziny korzystające z pomocy społecznej w Gminie Dywity w latach 2013-2015 według powodów wsparcia

Wyszczególnienie	2013		2014		2015	
	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach
Osoby i rodziny, którym udzielono pomocy i wsparcia:						
Klienci GOPS, którym przyznano świadczenia pieniężne i/lub niepieniężne	304	882	286	856	236	666
Powody udzielania pomocy i wsparcia:						
ubóstwo	75	190	65	171	67	182
bezrobocie	87	262	76	244	71	230
niepełnosprawność	70	140	63	125	58	103
długotrwała lub ciężka choroba	69	137	58	120	56	115
bezradność w sprawach opiek-wych.	117	478	113	470	78	326
alkoholizm	14	37	14	34	12	32
narkomania	0	0	0	0	0	0
potrzeba ochrony macierzyństwa	21	-	22	-	22	-
w tym: wielodzietność	12	-	14	-	14	-
bezdomność	5	5	4	4	6	6
opuszczenie zakładu karnego	2	2	3	3	3	3
zdarzenia losowe	1	5	0	0	2	5
klęski żywiołowe i ekologiczne	0	0	0	0	0	0
sieroctwo	1	4	0	0	2	4
przemoc w rodzinie	9	31	8	29	8	24
ochrona ofiar handlu ludźmi	0	0	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie OZPS 2015.

Należy nadmienić, iż w 2015 r. wśród gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej, większość 35,6% stanowiły gospodarstwa jednoosobowe; 25,0% to rodziny z dziećmi, w tym dominujące: z dwójką dzieci (26 rodzin) oraz niepełne (17 rodzin). Rodziny emerytów i rencistów stanowiły 7,6% wszystkich rodzin korzystających ze wsparcia.

W świetle statystyki GOPS, mieszkańców Gminy Dywity dotyczą najczęściej następujące problemy: bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, bezrobocie, ubóstwo, niepełnosprawność oraz długotrwała lub ciężka choroba. Wynikające z nich trudne sytuacje życiowe są przesłanką do udzielania świadczeń z pomocy społecznej o charakterze pieniężnym lub niepieniężnym. Do pierwszej kategorii zalicza się zasiłki: stały, okresowy i celowy; zasiłek i pożyczkę na ekonomiczne usamodzielnienie oraz wynagrodzenie należne opiekunowi z tytułu sprawowania opieki przyznane przez sąd. Świadczenia o charakterze niepieniężnym to m.in. praca socjalna, pomoc rzeczowa, sprawienie pogrzebu, poradnictwo specjalistyczne, interwencja kryzysowa, schronienie, posiłek, niezbędne ubranie, usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, ośrodkach wsparcia i rodzinnych domach pomocy; specjalistyczne usługi opiekuńcze; mieszkanie chronione, pobyt i usługi w domu opieki społecznej oraz pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych. Rodzaj, forma i rozmiar udzielanych przez GOPS

świadczeń są adekwatne do okoliczności uzasadniających udzielenie pomocy oraz odpowiadają celom i możliwościom pomocy społecznej w gminie.

3.2. Bezrobocie i bierność zawodowa

Jednym z dominujących problemów społecznych w Gminie Dywity jest bezrobocie. Jego przyczyny są zróżnicowane: najczęściej składają się na nie kwestie koniunkturalne związane z kondycją gospodarczą państwa i regionu; instytucjonalne wiążące się m.in. z istniejącymi rozwiązaniami prawnymi oraz polityką fiskalną państwa (np. relatywnie wysokie koszty pracy), a także czynniki indywidualne wynikające głównie z cech i postaw osób bezrobotnych, warunkujące długość okresu pozostawania bez zatrudnienia. Co prawda, w ostatnich latach skala bezrobocia w Gminie Dywity znacząco zmalała (patrz: tabela nr 1), to jednak patrząc przez pryzmat sytuacji pojedynczego człowieka, szczególnie widać wielowymiarowość tego problemu oraz konsekwencje, jakie niesie ze sobą dla osób nim dotkniętych oraz ich rodzin. Brak stałego zatrudnienia nie pozwala wielu osobom i rodzinom zaspokoić ich podstawowych potrzeb, a także przyczynia się do nasilenia frustracji, ubóstwa, dysfunkcji oraz wycofania się z życia społecznego. Trudności te pogłębiają się w miarę przedłużania się okresu bezrobocia, niejednokrotnie powodując szereg poważnych następstw, w tym patologii oraz degradacji środowisk rodzinnych.

Poniższa analiza będzie dotyczyła tzw. bezrobocia rejestrowanego – dane pochodzące z Urzędu Pracy Powiatu Olsztyńskiego, na których się opiera, nie pozwalają na precyzyjne określenie skali szerszego zjawiska jakim jest brak zatrudnienia. Należy bowiem pamiętać, że osoby zarejestrowane w urzędzie to jedynie część mieszkańców, którzy nie posiadają pracy i jej aktywnie poszukują. W tej grupie mogą znajdować się również osoby pracujące w „szarej strefie” oraz zarejestrowane tylko dla ubezpieczenia zdrowotnego.

Według stanu na 31 grudnia 2015 roku na terenie całego powiatu olsztyńskiego zarejestrowanych było 6 649 osób bezrobotnych, spośród których mieszkańcy Gminy Dywity stanowili 5,9% (388 osób). Według statystyk UPPO największą grupą zarejestrowanych z terenu Gminy Dywity były osoby posiadające wykształcenie gimnazjalne lub niższe (115 osób; 29,6% ogółu bezrobotnych) oraz bezrobotni do 34 roku życia (149 osób; 38,4%). W szczególności trudnej sytuacji na rynku pracy są osoby długotrwale bezrobotne, których czas pozostawania w rejestrach urzędu pracy wydłuża się, a różnego rodzaju formy aktywizacji nie przynoszą spodziewanych efektów. Osoby te w 2015 roku stanowiły 49,5% bezrobotnych z terenu Gminy, a ich odsetek w porównaniu do 2014 roku wzrósł o 0,8 punktu procentowego. Na problem długotrwałego bezrobocia składa się najczęściej wiele czynników i barier utrudniających znalezienie zatrudnienia, takich jak brak lub niedostateczne kwalifikacje zawodowe (29,6%), brak doświadczenia zawodowego (17,5%) oraz wiek powyżej 50 roku życia (27,6%).

W analizowanym okresie wśród bezrobotnych z terenu Gminy Dywity ponad połowę (50,5%) stanowiły kobiety. Pomimo, iż ich przewaga nie jest duża, to jednak należy pamiętać, że na rynku pracy nadal istnieją poważne bariery, które utrudniają aktywność zawodową kobiet. Najczęściej to właśnie kobiety przeważają w grupach bezrobotnych wychowujących dzieci do 6 roku życia – w 2015 roku stanowiły one 79,7% ogółu osób zakwalifikowanych do tej kategorii. Ponadto w lokalnym środowisku można zauważyć istniejące stereotypowe wzory ról społecznych. Mężczyźni czują się w mniejszym stopniu odpowiedzialni za swoje rodziny, jednocześnie częściej pracują zawodowo oraz podejmują się innych zajęć, nierzadko uzurpują też sobie prawo do decydowania o finansach domowych. Kobiety mają przez to mniejsze

szanse na aktywizację zawodową oraz znajdują się w gorszej sytuacji ekonomicznej, niż ich mężowie czy partnerzy. Częściej do GOPS-u po pomoc udają się właśnie kobiety – w 2015 roku świadczeniobiorcami pomocy społecznej w wieku produkcyjnym było 205 kobiet oraz 187 mężczyzn.

Tabela 3. Wybrane kategorie bezrobotnych w Gminie Dywity w latach 2014-2015

Wyszczególnienie	31.12.2014		31.12.2015	
	Ogółem	%	Ogółem	%
Liczba bezrobotnych ogółem	439	100,0%	388	100,0%
Długotrwale bezrobotni	214	48,7%	192	49,5%
Z prawem do zasiłku	112	25,5%	98	25,3%
Bezrobotni do 30 roku życia	131	29,8%	99	25,5%
Bezrobotni powyżej 50 roku życia	122	27,8%	107	27,6%
Bezrobotni korzystający ze świadczeń pomocy społecznej	28	6,4%	20	5,2%
Bezrobotni posiadający co najmniej 1 dziecko do 6 r.ż.	94	21,4%	79	20,4%
Bezrobotni niepełnosprawni	32	7,3%	36	9,3%
Bez kwalifikacji zawodowych	109	24,8%	115	29,6%
Bez doświadczenia zawodowego	78	17,8%	68	17,5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UPPO.

Do kategorii bezrobotnych w szczególnej sytuacji na rynku pracy zalicza się ponadto osoby z niepełnosprawnościami. Na koniec 2015 roku, w liczbie 36, stanowiły one 9,3% ogółu bezrobotnych zamieszkujących Gminę Dywity. W przypadku tej grupy społecznej problemem nie jest bezrobocie (w rozumieniu ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy), ale bierność zawodowa. Jak podaje GUS, wg Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15-64 w woj. warmińsko-mazurskim w III kw. 2015 r. wyniósł 48,4%, zaś wśród osób z niepełnosprawnością – 21,2%. Dość często osoby z niepełnosprawnościami posiadają źródło dochodu w postaci renty, renty socjalnej lub zasiłku stałego, przez co nie spełniają ustawowej definicji osoby bezrobotnej. Nie oznacza to jednak, że nie mogą i nie chcą pracować.

Osoby z niepełnosprawnością, nawet pomimo orzeczonej całkowitej niezdolności do pracy, mogą być zatrudnione w warunkach pracy chronionej lub na „otwartym” rynku pracy, na odpowiednio dostosowanym stanowisku. Jednak bariery, których doświadczają na co dzień, utrudniają im wejście na rynek pracy, skuteczne zdobycie zatrudnienia lub jego utrzymanie. Są to przede wszystkim czynniki środowiskowe związane z niską świadomością społeczną, stereotypami oraz barierami funkcjonalnymi i komunikacyjnymi, obecnymi również w zakładach pracy (np. przekonanie o niższej produktywności osób niepełnosprawnych oraz o wyższych kosztach zatrudnienia, mała liczba dostosowanych miejsc pracy). Ponadto w rodzinach osób niepełnosprawnych i ich najbliższym otoczeniu obserwuje się zjawiska, które sprzyjają izolacji oraz blokowaniu aktywności zawodowej (np. nadopiekuńczość rodziców, poczucie wstydu, niezrozumienie potrzeb osób niepełnosprawnych, pogląd, że nie poradzą sobie na rynku pracy). Drugą istotną grupę czynników stanowią bariery indywidualne, m.in. rodzaj i stopień dysfunkcji danej osoby, niski poziom wykształcenia, brak kwalifikacji i doświadczenia zawodowego, małe znaczenie pracy jako wartości w życiu, a także bariery psychologiczne takie jak niska samoocena, brak wiary we własne siły.

Biorąc pod uwagę aktualną sytuację gospodarczą Gminy, zwłaszcza dynamiczny rozwój przedsiębiorczości oraz powstawanie nowych miejsc pracy, można postawić tezę, iż jedną z

głównych przyczyn bezrobocia jest brak chęci i gotowości do podjęcia zatrudnienia, który powoduje, iż mieszkańcy Gminy rejestrujący się w UPPO jako bezrobotni są często kwalifikowani do III profilu pomocy. Na koniec 2015 roku prawie co trzeci bezrobotny (122 osoby; 31,4% ogółu) został zaliczony do grupy osób „oddalonych od rynku pracy”, w stosunku do których konieczne jest zastosowanie odpowiednich form pomocy takich jak Program Aktywizacja i Integracja, programy specjalne, skierowanie do zatrudnienia wspieranego u pracodawcy lub podjęcia pracy w spółdzielni socjalnej zakładanej przez osoby prawne. Ponad 65% bezrobotnych z terenu Gminy stanowiły osoby zakwalifikowane do II profilu, czyli wymagający wsparcia i pomocy w aktywizacji zawodowej (poprzez usługi i instrumenty rynku pracy), natomiast zaledwie dziesięciu bezrobotnym, jako osobom aktywnym, przyznano I profil przewidujący pośrednictwo pracy oraz w uzasadnionych przypadkach poradnictwo zawodowe i inne formy pomocy.

3.3. Dysfunkcje społeczne

Dysfunkcja, według słownika języka polskiego, oznacza „nieprzystosowanie czegoś do pełnienia określonych funkcji”, zaś w sensie biologicznym – „nieprawidłowe funkcjonowanie komórki, tkanki, narządu lub całego organizmu”¹⁵. Z punktu widzenia lokalnej polityki społecznej dysfunkcjami będą zjawiska, które w sposób negatywny wpływają na funkcjonowanie społeczeństwa. Wiążą się one z naruszeniami prawa oraz powszechnie przyjętych norm, a także bardzo często z degradacją psychiczną i/lub fizyczną osób (zaburzenia relacji interpersonalnych, rozpad więzi rodzinnych, chroniczny stres, zaburzenia zdrowotne itp.). Wśród dysfunkcji społecznych należy wskazać w szczególności zjawiska takie jak przemoc w rodzinie, uzależnienia oraz przestępczość.

Jeżeli chodzi o skalę i zasięg poszczególnych rodzajów dysfunkcji w populacji, za najpoważniejszy problem Gminy Dywity można uznać uzależnienia od substancji psychoaktywnych, zwłaszcza od alkoholu i narkotyków. Wiążą się one z poważnymi zaburzeniami psychosomatycznymi u osób (nad)używających tych substancji, a także dezorganizacją życia rodzinnego, środowiska pracy oraz porządku i bezpieczeństwa publicznego. Duża część przestępstw, w tym przemoc wobec członków rodziny, jest popełnianych pod wpływem substancji psychoaktywnych.

Analizując zagadnienie uzależnień należy jednak pamiętać, że problem ten dotyczy nie tylko osób wykazujących silną, nabytą potrzebę zażywania konkretnych substancji, ale również wykonywania określonych czynności (np. uprawianie hazardu, oglądanie telewizji, korzystanie z internetu, robienie zakupów, granie w gry komputerowe). Uzależnienia behawioralne też są niebezpieczne i mogą prowadzić do wielu negatywnych konsekwencji dla osoby uzależnionej oraz jej najbliższych.

Najlepiej rozpoznane w gminie są problemy alkoholowe. W świetle szacunków GOPS w Dywitach uzależnienie może dotyczyć prawie 120 mieszkańców gminy, 67 dorosłych osób żyje razem z alkoholikiem, a w rodzinach z problemem alkoholowych wychowuje się 65 dzieci. W 2015 roku z pomocy społecznej z tytułu alkoholizmu w Gminie Dywity skorzystało 12 rodzin, w których funkcjonowały 32 osoby i w zasadzie liczby te utrzymywały się na zbliżonym poziomie od 2013 roku. W działaniach punktu terapeutycznego dla osób uzależnionych od alkoholu w 2015 roku w sposób ciągły uczestniczyło od 10 do 14 osób, natomiast liczba udzielonych porad indywidualnych wyniosła 48. W świetle danych Gminnej

¹⁵ <http://sjp.pwn.pl/slownik/2555725/dysfunkcja>.

Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, w analizowanym roku skierowano 11 wniosków do lekarzy biegłych o wydanie opinii w przedmiocie uzależnienia i do sądu o wskazanie miejsca leczenia.

Skala innych uzależnień jest najprawdopodobniej znacznie niższa (oprócz nikotynizmu) i chociaż brakuje lokalnych diagnoz w tym zakresie, posługując się raportami z badań ogólnokrajowych¹⁶ można szacować, że:

- papierosy pali 24,4% dorosłych mieszkańców oraz 15,5% młodzieży w wieku 16-24 lat;
- odsetek osób zażywających narkotyki jest relatywnie niski – wynosi mniej niż 1,3%;
- około 1% mieszkańców ma poważny problem z hazardem, a niespełna 4% jest zagrożonych uzależnieniem;
- 0,3% osób jest uzależnionych od internetu, a 2,5% zagrożonych uzależnieniem; problem dotyczy głównie dzieci i młodzieży w wieku poniżej 25 lat – wśród nastolatków co dziesiąty należy do grupy zagrożonych lub już uzależnionych od internetu.

Kolejną, szczególnie istotną dla służb społecznych kwestią jest zjawisko przemocy w rodzinie, ponieważ stosowanie jej przez członka rodziny destabilizuje funkcjonowanie całego systemu rodzinnego, a skutkami są nie tylko bezpośrednie szkody w sferze zdrowia fizycznego i psychicznego, ale również długotrwałe i dramatyczne konsekwencje dla rozwoju dzieci.

Przemoc w rodzinie charakteryzują cztery istotne aspekty:

- intencjonalność – działania sprawcy mają zamierzony i celowy charakter, służąc uzyskaniu kontroli, władzy oraz bezwzględnego posłuszeństwa;
- dysproporcja sił – wyraża się w przewadze sprawcy nad ofiarą, która może mieć charakter psychiczny, fizyczny, ekonomiczny, społeczny czy kulturowy; przewaga ta sprzyja poczuciu bezkarności sprawcy i zarazem bezradności i bezbronności ofiary;
- naruszanie praw i dóbr osobistych – np. prawa do szacunku, ochrony zdrowia, kontaktów z rodziną;
- powodowanie cierpienia i szkód.

Przemoc w rodzinie może przyjmować różnorodne formy: fizyczną (np. popychanie, szarpanie, wykręcanie rąk, bicie), psychiczną (np. wyzwiska, groźby, ośmieszanie, krytykowanie, poniżanie), seksualną, ekonomiczną czy materialną. Specyfika tego zjawiska powoduje, iż jest ono trudne do rozpoznania, aczkolwiek szereg działań podjętych przez władze publiczne w ciągu ostatnich lat, w tym powołanie i prowadzenie Gminnego Zespołu Interdyscyplinarnego w Dywitach, przyczyniają się do lepszego diagnozowania oraz rozwiązywania problemu przemocy w rodzinie. W 2015 roku procedurą Niebieskiej Karty w Gminie Dywity objętych było 31 rodzin, w których żyło 79 osób, podczas gdy w 2014 roku liczba rodzin wynosiła 7.

Uzależnienie i przemoc domowa mogą być przyczyną niewydolności opiekuńczo-wychowawczej rodzin z dziećmi. Inne problemy, które często współwystępują w rodzinach

¹⁶ *Oszacowanie rozpowszechnienia oraz identyfikacja czynników ryzyka i czynników chroniących w odniesieniu do hazardu, w tym hazardu problemowego (patologicznego) oraz innych uzależnień behawioralnych*, oprac. B. Badora, M. Gwiazda, M. Herrmann, J. Kalka, J. Moskałewicz, CBOS, Warszawa 2012; *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*, red. J. Czapiński, T. Panek, Warszawa 2015; Raport z badania *Konsumpcja substancji psychoaktywnych przez młodzież szkolną – Młodzież 2013*, zrealizowanego przez CBOS na zlecenie Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii.

dysfunkcyjnych, to ubóstwo w sferze materialnej i intelektualnej, bierność społeczno-zawodowa, niedojrzałość emocjonalna rodziców, nieumiejętność pełnienia ról rodzicielskich i małżeńskich, niski poziom kompetencji interpersonalnych. Problemy te przenoszą się na otoczenie sąsiedzkie oraz środowisko szkolne. W odniesieniu do dzieci i młodzieży skutkiem negatywnych zjawisk są m.in. zaburzenia emocjonalne, schorzenia zdrowotne, trudności w przystosowaniu się do środowiska oraz w kontaktach z innymi ludźmi, mogące objawiać się depresją, nerwicami lub nadpobudliwością, zachowaniami agresywnymi i ryzykownymi, niską motywacją do nauki oraz słabymi wynikami w szkole, a także brakiem pasji i zainteresowań. Konsekwencją dysfunkcji systemu rodzinnego są ponadto przypadki ograniczania władzy rodzicielskiej przez sąd oraz umieszczania dzieci w pieczy zastępczej. W 2015 roku Gmina Dywity współfinansowała pobyt 11 dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz 13 dzieci w rodzinach zastępczych.

3.4. Sytuacja osób starszych, chorujących i niepełnosprawnych

Częściowe lub całkowite ograniczenie zdolności danej osoby do samodzielnej egzystencji (w wymiarze indywidualnym i społecznym) stanowi poważną barierę w wypełnianiu podstawowych ról w środowisku rodzinnym, miejscu zamieszkania czy pracy. Powodem może być obniżona sprawność ruchowa, sensoryczna (zmysłowa), intelektualna, psychofizyczna, komunikowania się i/lub funkcjonowania w społeczeństwie spowodowana wadami wrodzonymi, przewlekłymi chorobami, przebytymi urazami i wypadkami, a także obniżaniem się sprawności fizycznej i umysłowej wraz ze starzeniem się organizmu.

Faktyczna sytuacja życiowa osób starszych (w wieku powyżej 60 lat¹⁷), przewlekle chorujących oraz osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności jest zróżnicowana, niemniej czynniki takie jak podeszły wiek, osłabiona zdrowotność czy obniżona sprawność organizmu stanowią zwykle przyczynek do marginalizacji i izolacji społecznej. Mieszkańcy Gminy zaliczający się do wyżej wymienionych grup uskarżają się w szczególności na utrudniony dostęp do usług społecznych, zwłaszcza opieki zdrowotnej, bariery architektoniczne, niskie emerytury i świadczenia socjalne, brak wsparcia ze strony rodziny i sąsiadów, niską akceptację w środowisku, a także stereotypy społeczne i dyskryminację na rynku pracy.

Należy zauważyć, iż w świetle danych Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Dywitach, osoby w wieku poprodukcyjnym stanowią niewielki odsetek świadczeniobiorców (w 2015 r. było to 19 osób – 4,8% ogółu). W porównaniu do 2013 r. nie zmieniła się liczba osób korzystających ze świadczeń opiekuńczych (5), zaś liczba osób, za które Gmina ponosiła odpłatność w związku z pobytem w domu pomocy społecznej wzrosła z 6 w 2013 r. do 10 osób w 2015 r. Bardziej liczną grupę korzystających z pomocy i wsparcia GOPS stanowiły natomiast osoby z niepełnosprawnościami oraz ich rodziny, których łączna liczba wyniosła 58 w 2015 r., a także doświadczające długotrwałej lub ciężkiej choroby (56 rodzin).

Jednakże w związku ze „starzeniem się społeczeństwa”, również w Gminie Dywity należy prognozować poszerzenie się kręgu osób wymagających opieki i wsparcia z powodu chorób czy ograniczonej sprawności wynikających z podeszłego wieku, przede wszystkim dlatego, że takiego wsparcia nie zapewni im środowisko rodzinne. Już dziś obserwuje się, że coraz

¹⁷ Należy podkreślić, iż granice starości są bardzo płynne, mają wymiar indywidualny dla każdego człowieka, ponieważ z innym tempem przebiega proces starzenia się (zależy to od czynników genetycznych, stylu życia, wpływów środowiskowych). Można jednak przyjąć, że wiek 60-69 lat to okres początkowej starości. Już wtedy następuje spadek zdolności adaptacyjnych organizmu, większa podatność na choroby i niepełnosprawność, a także nierzadko ograniczenie samodzielności życiowej.

rzadsze są rodziny wielopokoleniowe (społeczeństwo propaguje model rodziny nuklearnej), zaś dorosłe dzieci i wnuki migrują do większych miast lub za granicę w poszukiwaniu pracy i lepszych warunków życia. W przyszłości będzie wzrastać liczba osób starszych i niepełnosprawnych wymagających opieki instytucjonalnej organizowanej przez samorząd gminy, administrację państwową lub podmioty prywatne (przedsiębiorców i organizacje pozarządowe). Omawiana zmiana wymusi tworzenie i rozwój usług społecznych dla osób starszych, przyczyniając się do powstawania nowych miejsc pracy w ramach tzw. „srebrnej gospodarki”.

3.5. Problemy w sferze aktywności społecznej i obywatelskiej

Kondycja polskiego społeczeństwa obywatelskiego od lat pozostawia dużo do życzenia. Jego niedomagania są efektem m.in. dziedzictwa historycznego oraz niskiego i wciąż spadającego zorientowania mieszkańców na dobro wspólne. Liczba organizacji pozarządowych dynamicznie rośnie, jednakże szacuje się, że około 1/3 podmiotów nie przejawia żadnej bądź prawie żadnej aktywności, zaś partycypacja obywateli w organizacjach jest znacznie niższa niż w większości krajów uznawanych za demokracje skonsolidowane. Powodem jest słabo rozwinięty kapitał społeczny mierzony przede wszystkim poziomem zaufania, bez którego nie jest możliwa kooperacja podmiotów działających w sektorze publicznym, gospodarczym i społecznym¹⁸. Raport z *Diagnozy społecznej 2015*¹⁹ nie pozostawia w tym zakresie złudzeń – rozwijamy się wciąż (jako naród) molekularnie, a nie zespołowo. Rosnąca zaradność indywidualna nie idzie w parze ze wzrostem umiejętności współpracy oraz zaufania do instytucji publicznych i innych ludzi, może za wyjątkiem własnej rodziny. To znaczy, że większość Polaków jest zorientowana na poprawę własnego bytu bez oglądania się na innych i niezależnie od stanu całej wspólnoty²⁰.

Opisane wyżej problemy dotyczą też w pewnym stopniu Gminę Dywity. W opinii lokalnych ekspertów i liderów społecznych, częste są postawy bierne, roszczeniowe, występują słabe więzi pomiędzy mieszkańcami. Integracja jest utrudniona m.in. ze względu na atomizację lokalnej społeczności. Z jednej strony Gminę Dywity zamieszkują rdzenni mieszkańcy, często skupieni w mniejszych bądź peryferyjnie położonych miejscowościach, takich jak Bukwałd, Frączki, Gradki czy Tuławki. Dobrze się znają i są skłonni do podejmowania wspólnych inicjatyw. Z drugiej strony jest też duża grupa osób, które przeprowadziły się tu z rodzinami, zamieszkując głównie miejscowości w południowej części Gminy, tj. Dywity, Kieźliny i Różnowo. Niejednokrotnie traktują oni Gminę jako „sypialnię”, ponieważ pracują w Olsztynie, a ich dzieci uczęszczają tam do przedszkoli i szkół. Nie są oni skłonni do integracji, nierzadko nie znają swoich sąsiadów, a swoje problemy zamykają w czterech ścianach własnych domów.

¹⁸ Zob. B. Szyja, *Zjawiska niepokojące na obszarze konsolidacji polskiej demokracji u schyłku pierwszej dekady XXI wieku – wybrane aspekty*, „e-Politikon” 2013, nr 5, s. 199-222; kwartalnik dostępny on-line: <http://oapuw.pl/dostepne-numery/>

¹⁹ *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*, red. J. Czapiński, T. Panek, Warszawa 2015; http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2015.pdf

²⁰ Po ponad 20 latach budowania państwa demokratycznego ciągle niemal połowa obywateli jest obojętna na formy naruszania dobra wspólnego takie jak płacenie niższych podatków niż należne, wyłudzenie zasiłku dla bezrobotnych lub renty inwalidzkiej, a także tzw. jazda na gapę w autobusie czy pociągu.

4. Uwarunkowania prawne i programowe Strategii

Strategia rozwiązywania problemów społecznych jest opracowywana i realizowana przez samorząd gminy na mocy art. 17 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej* (t.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 163 z późn. zm.), w świetle którego należy to do zadań własnych gminy o charakterze obowiązkowym. Dokument ten musi zawierać następujące elementy składowe:

- diagnoza sytuacji społecznej,
- prognoza zmian w okresie objętym strategią,
- określenie:
 - celów strategicznych,
 - kierunków niezbędnych działań,
 - sposobu realizacji oraz ram finansowych,
 - wskaźników realizacji działań.

W świetle wskazanej wyżej ustawy, strategia powinna w szczególności sposób uwzględniać programy pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, a także inne, mające na celu integrację osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka.

Obszar lokalnej polityki społecznej kształtują również inne akty normatywne w randze ustawy, wśród których należy wymienić następujące:

- ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 446);
- ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 575);
- ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2015 r. poz. 1390);
- ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 487);
- ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 224 z późn.zm.);
- ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 546);
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 239 z późn.zm.);
- ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (t.j. Dz. U. z 2011 r. Nr 43, poz. 225 ze zm.);
- ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz. U. z 2006 r. Nr 94, poz. 651 ze zm.);
- ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 149 ze zm.);
- ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (t.j. Dz. U. z 2011 r. Nr 127, poz. 721 ze zm.);
- ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 114 ze zm.);
- ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o dodatkach mieszkaniowych (t.j. Dz. U. z 2013 r. poz. 966 ze zm.);
- ustawa z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 169);

- ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowaniu dzieci (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 195).

Powyższe dokumenty stanowią podstawę działań realizowanych w ramach lokalnej polityki społecznej, wyznaczając niejako obowiązki spoczywające na władzach Gminy, a także zakres, możliwości i narzędzia interwencji. W procesie planowania lokalnej polityki społecznej należy uwzględniać również dokumenty strategiczne i programowe wyznaczające kierunki działań i priorytetowe obszary interwencji na szczeblu międzynarodowym, krajowym i regionalnym.

Szczególne znaczenie w zakresie przeciwdziałania i walki z wykluczeniem społecznym, z uwagi na ich implementację w polskich przepisach i dokumentach strategicznych, mają rozwiązania przyjmowane przez organy Unii Europejskiej. Opublikowany w 2010 roku przez Komisję Europejską dokument *Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu* stanowi długookresowy program rozwoju społeczno-gospodarczego UE. Podkreśla on potrzebę wspólnego działania państw członkowskich na rzecz wychodzenia z kryzysu oraz wdrażania reform umożliwiających stawienie czoła wyzwaniom związanym z globalizacją, starzeniem się społeczeństw oraz rosnącą potrzebą racjonalnego wykorzystywania zasobów. Osiągnięciu wskazanych założeń mają służyć trzy podstawowe, wzajemnie wzmacniające się priorytety:

- wzrost *inteligentny* – oparty na wiedzy i innowacjach;
- wzrost *zrównoważony* – transformacja w kierunku gospodarki niskoemisyjnej, efektywnie korzystającej z zasobów i konkurencyjnej;
- wzrost *sprzyjający włączeniu społecznemu* – wspieranie gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniającej spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną.

Strategia *Europa 2020* zakłada ponadto osiągnięcie pięciu wzajemnie ze sobą powiązanych celów nadrzędnych, które ujęto w formie wskaźników odzwierciedlających różnorodność potrzeb w dziedzinie społecznej, gospodarczej i ekologicznej. Cele, które bezpośrednio wiążą się z polityką społeczną dotyczą 1) wspierania włączenia społecznego, zwłaszcza poprzez ograniczanie ubóstwa, mając na celu wydzwignięcie z ubóstwa lub wykluczenia społecznego 20 milionów obywateli; 2) podniesienia poziomu wykształcenia zwłaszcza poprzez zmniejszenie odsetka osób przedwcześnie kończących naukę do poniżej 10% oraz zwiększenie do co najmniej 40% odsetka osób w wieku 30-34 lat mających wykształcenie wyższe; oraz 3) osiągnięcia wskaźnika zatrudnienia na poziomie 75% osób w wieku 20-64 lat między innymi wskutek zwiększenia liczby pracujących kobiet i osób starszych oraz lepszej integracji migrantów na rynku pracy.

Na szczeblu krajowym istotne znaczenie ma *Strategia Rozwoju Kraju 2020 – Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo* przyjęta przez Radę Ministrów w 2012 roku²¹. Wyznacza ona trzy obszary strategiczne: *Sprawne i efektywne państwo, Konkurencyjna gospodarka oraz Spójność społeczna i terytorialna*, w których koncentrują się główne działania władz publicznych. Wśród jej głównych postulatów warto wymienić następujące:

- rozwój kapitału społecznego stanowi jedno z kluczowych wyzwań Polski i służy zwiększeniu skali i trwałości zaangażowania oraz współpracy obywatelskiej; państwo

²¹http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/Polityka_rozwoju/SRK_2020/Documents/Strategia_Rozwoju_Kraju_2020.pdf

powinno jedynie tworzyć warunki dla tego procesu sprzyjając oddolnym inicjatywom obywatelskim;

- rozwój kapitału ludzkiego jest jednym z głównych czynników decydujących o rozwoju i konkurencyjności kraju, poszczególnych regionów oraz środowisk lokalnych; zadania państwa powinny koncentrować się na ograniczeniu czynników zniechęcających do podejmowania i utrzymania aktywności zawodowej, w szczególności osób młodych dopiero wchodzących na rynek pracy, osób niepełnosprawnych oraz starszych;
- zagrożenie wykluczeniem w Polsce ma charakter terytorialny – w poszczególnych regionach istnieją obszary problemowe, charakteryzujące się niską dostępnością i jakością usług publicznych, ograniczonymi zasobami własnymi i w konsekwencji niskim potencjałem rozwojowym; nacisk powinien zostać położony nie tylko na działania redystrybucyjne, prowadzące do łagodzenia ubóstwa, ale przede wszystkim na działania aktywizujące, umożliwiające powszechne uczestnictwo w różnych sferach życia społeczno-gospodarczego.

Z punktu widzenia lokalnej polityki społecznej ważne jest, aby jej podstawy uwzględniały założenia *Krajowego Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020. Nowy wymiar aktywnej integracji*. Jego główny cel stanowi zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym o 1,5 mln oraz wzrost spójności społecznej, poprzez działania w zakresie pięciu celów:

- 1) Usługi dla aktywności i profilaktyki – ograniczenie wykluczenia dzieci i młodzieży;
- 2) Gwarancje dla przyszłości młodzieży – stworzenie szansy dla młodzieży w wejściu na rynek pracy i tworzeniu rodzin;
- 3) Aktywna osoba, zintegrowana rodzina, odpowiedzialne lokalne środowisko;
- 4) Zapobieganie niepewności mieszkaniowej;
- 5) Seniorzy – bezpieczni, aktywni i potrzebni.

Na poziomie regionalnym cele i zadania samorządów, instytucji pomocy społecznej i służb zatrudnienia oraz podmiotów niepublicznych w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu określa *Strategia polityki społecznej województwa warmińsko-mazurskiego do 2020 roku*. W odpowiedzi na dominujące problemy regionu takie jak dysfunkcje w rodzinach, wzrost zagrożenia marginalizacją zawodową i społeczną, a także małą aktywność lokalnych społeczności, wojewódzka polityka społeczna koncentruje się na:

- tworzeniu warunków do możliwie pełnego rozwoju rodziny i do właściwego jej funkcjonowania;
- stworzeniu możliwości wyjścia z izolacji społecznej oraz integracji z otoczeniem w szczególności osób niepełnosprawnych, starszych, uzależnionych, ofiar przemocy, bezdomnych i innych znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej;
- wspieraniu bezrobotnych mieszkańców regionu, w celu zwiększenia ich aktywności edukacyjnej, podniesienia potencjału zawodowego oraz podjęcia pracy;
- wzmocnieniu postaw prospołecznych, rozwoju kompetencji społecznych i umiejętności współpracy poszczególnych jednostek i grup na rzecz własnego otoczenia.

Uszczegółowienie założeń *Strategii polityki społecznej województwa warmińsko-mazurskiego do 2020 roku* stanowią programy wojewódzkie, wśród których warto zwrócić uwagę na *Wojewódzki program wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych na lata 2016-2020*;

Wojewódzki Program Rozwoju Ekonomii Społecznej Warmia i Mazury 2015-2020; Politykę senioralną województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2014-2020; Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Województwie Warmińsko-Mazurskim na lata 2015-2020 oraz Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej w Województwie Warmińsko-Mazurskim na lata 2013-2017.

W związku z koniecznością realizacji spójnych i komplementarnych działań na poziomie lokalnym, niniejszy dokument uwzględnia również cele i kierunki działań określone w *Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Olsztyńskim na lata 2016-2025*. Realizacji celu głównego, który zakłada poprawę funkcjonowania mieszkańców powiatu olsztyńskiego w środowisku rodzinnym, społecznym i zawodowym, będą służyć działania w ramach pięciu celów strategicznych:

- 1) Wzmocnienie wszechstronnego rozwoju dzieci i młodzieży wychowujących się w rodzinach i w placówkach.
- 2) Poprawa jakości życia osób niepełnosprawnych, przewlekle chorych oraz starszych w środowisku lokalnym.
- 3) Wzrost zatrudnienia wśród mieszkańców powiatu olsztyńskiego będących w wieku aktywności zawodowej.
- 4) Poprawa dobrostanu fizycznego, umysłowego i społecznego mieszkańców powiatu.
- 5) Wzrost skuteczności i efektywności działań w ramach powiatowej polityki społecznej.

Kluczowym dokumentem strategicznym na szczeblu gminy jest *Strategia rozwoju gminy Dywity do 2020 roku*. Określony w nim cel główny zakłada *Wzrost znaczenia Gminy Dywity jako miejsca o wysokiej atrakcyjności zamieszkania i prowadzenia biznesu w obszarze metropolitalnym Olsztyna*. Jest on realizowany poprzez trzy cele strategiczne: 1) Poprawa warunków dla rozwoju biznesu, 2) Wzrost aktywności i zaangażowania mieszkańców w sprawy Gminy, 3) Wzrost integracji wewnętrznej i szersze otwarcie na współpracę. Dwa ostatnie wiążą się z polityką społeczną poprzez założenie, że aktywność mieszkańców stanowi warunek rozwiązywania problemów społecznych.

5. Podstawowe założenia realizacyjne Strategii

Strategia rozwiązywania problemów społecznych w Gminie Dywity na lata 2016-2023 odwołuje się do aktualnych zasad i trendów w europejskiej polityce społecznej, które stanowią odpowiedź na zmiany cywilizacyjne i kulturowe zachodzące we współczesnym świecie. Promuje się w nich odejście od państwa opiekuńczego, gwarantującego obywatelom bezpieczeństwo socjalne i dostęp do pracy, w kierunku państwa pomocniczego i zdecentralizowanego, które stymuluje rozwój przedsiębiorczości społecznej i aktywności obywatelskiej. Koncepcja ta bazuje na wizji ładu zbiorowego, zbudowanej na fundamentach samorządności, solidaryzmu i odpowiedzialności obywatelskiej²².

Jednym z kluczowych wyzwań dla współczesnej polityki społecznej jest wykluczenie społeczne. W świetle definicji zaproponowanej w *Narodowej Strategii Integracji Społecznej dla Polski* z 2004 roku, dotyczy ono osób i grup, które nie zostały wyposażone w kapitał życiowy umożliwiający im normalną pozycję społeczną, odpowiedni poziom kwalifikacji, wejście na rynek pracy lub założenie rodziny; nie posiadają dostępu do odpowiednich instytucji pozwalających na wyposażenie w kapitał życiowy, jego rozwój i pomnażanie; są przedmiotem niszczącego działania innych osób lub podmiotów; a także żyją w niekorzystnych warunkach ekonomicznych.

W potocznym rozumieniu wykluczenie jest izolacją, dobrowolną bądź wymuszoną przez czynniki zewnętrzne i odnosi się do różnych aspektów życia: gospodarczych, politycznych czy kulturalnych. Zjawisko to ma charakter wielowymiarowy i kumulatywny, ponieważ jego przejawy, takie jak deprywacja ważnych potrzeb oraz deficyty uczestnictwa w różnych sferach życia, występują zwykle w tych samych gospodarstwach domowych. Co ważne, aktywna polityka społeczna postrzega wykluczenie społeczne przede wszystkim w kategoriach systemowych, jako wynik niedostosowań w sferze regulacji prawnych, polityki, gospodarki i społeczeństwa, a nie poprzez pryzmat winy lub wyboru poszczególnych osób czy rodzin. Nie bagatelizuje znaczenia wolnej woli człowieka, dzięki której może on podejmować decyzje – świadome i odpowiedzialne, jednak muszą być ku temu stworzone odpowiednie warunki w sferze socjalno-bytowej, zdrowotnej, edukacyjnej, kulturalnej, zawodowej itd.

Aktywna integracja osób i rodzin wykluczonych społecznie bądź tym problemem zagrożonych wymaga połączenia metod i instrumentów oddziaływania na różnych poziomach. Podstawę i zarazem najszerszy obszar aktywności podmiotów zaangażowanych w realizację Strategii powinny stanowić programy profilaktyczne oraz instrumenty aktywizujące mieszkańców, dzięki którym można wyprzedzać stany zagrożenia zdrowotnego i bytowego, a także przypadki niedostosowania społecznego. Działania profilaktyczne powinny być adresowane zarówno do osób zagrożonych ubóstwem i dysfunkcjami, jak i do ogółu mieszkańców gminy. Działania aktywizujące powinny natomiast wspierać wysiłki osób i rodzin, które chcą zmienić swoją sytuację przede wszystkim poprzez podjęcie aktywności zawodowej.

Drugi obszar, w którym realizowane są zadania polityki społecznej, stanowią działania interwencyjne i terapeutyczne, adresowane do osób i grup doświadczających trudności

²² A. Karwacki, M. Rymsza, *Meandry upowszechniania koncepcji aktywnej polityki społecznej w Polsce*, w: *Polityka aktywizacji w Polsce. Usługi reintegracji w sektorze gospodarki społecznej*, red. M. Grewiński, M. Rymsza, Warszawa 2011, s. 30-34.

życiowych, obejmujące również reakcje na bezpośrednie sytuacje zagrożenia. W tym obszarze mieszczą się m.in. instrumenty służące zabezpieczeniu podstawowych potrzeb osób niepełnosprawnych, chorujących czy starszych w ich środowisku zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia. Usługi interwencyjne to także wsparcie osób i rodzin znajdujących się w sytuacjach kryzysowych, m.in. ze względu na uzależnienia, przemoc domową, zdarzenia losowe czy klęski żywiołowe.

Należy również pamiętać o sankcjach, będących odpowiedzią instytucji państwowych na działania jednostek niezgodne z normami prawa. Kary za złamanie prawa mają istotne znaczenie dla zachowania ładu i porządku wewnętrznego, nie mogą jednak dominować jako sposób oddziaływania na społeczeństwo.

Skuteczność działań służb społecznych wzmacniana jest poprzez orientację na klientów, tj. grupy docelowe pomocy i ich specyficzne potrzeby. Wyraża się ona m.in. w indywidualizacji wsparcia, czyli jego dopasowywaniu do możliwości i ograniczeń poszczególnych grup i jednostek marginalizowanych. Instytucje działające w sferze polityki społecznej powinny patrzeć na swoich klientów całościowo, uwzględniając wartości, emocje, cechy fizyczne i psychiczne, środowisko rodzinne i społeczne itp. Orientacja na potrzeby wymaga ponadto zwiększenia roli sektora ekonomii społecznej w zakresie świadczenia usług socjalnych, edukacyjnych, kulturalnych czy sportowo-rekreacyjnych. Podmioty w nim działające, dzięki zakorzenieniu w środowisku lokalnym oraz zorientowaniu na cele społeczne mogą bardzo skutecznie rozpoznawać i zaspokajać potrzeby obywateli.

W odpowiedzi na zjawisko wykluczenia, lokalna polityka społeczna powinna uwzględniać w szczególności następujące rozwiązania:

- 1) orientację na usługi aktywizujące prowadzące do usamodzielnienia beneficjentów kosztem świadczeń ostonowych;
- 2) integrację publicznych służb społecznych oraz służb zatrudnienia;
- 3) indywidualizację usług aktywizujących, oznaczającą ich dopasowanie do możliwości i ograniczeń poszczególnych grup marginalizowanych i konkretnych jednostek;
- 4) upowszechnianie tzw. trzeciej (środowiskowej) metody pracy socjalnej, czyli aktywizowanie nie tylko jednostek, ale całych społeczności lokalnych i środowisk;
- 5) wzrost znaczenia organizacji pozarządowych w świadczeniu tychże usług, jednak nie samodzielnie, a we współpracy z administracją publiczną i przy wykorzystaniu środków publicznych;
- 6) powrót do idei łączenia prawa do wsparcia socjalnego z obowiązkiem pracy²³.

Realizacji założeń strategii rozwiązywania problemów społecznych powinny służyć trzy podstawowe zasady, wyznaczające akceptowany sposób myślenia, wartościujące metody działania służące osiągnięciu jej założeń oraz określające ramy, w których realizowana jest gminna polityka społeczna. Mają one charakter przekrojowy, co oznacza, że powinny być obecne na wszystkich poziomach wdrażania strategii: decyzyjnym, realizacyjnym, ewaluacji, nadzoru i kontroli.

Zrównoważony i trwały rozwój

Opiera się na założeniu, że prawo do zaspokojenia potrzeb i aspiracji rozwojowych pokoleń żyjących współcześnie powinno być realizowane bez ograniczania tego prawa dla kolejnych generacji. Oznacza to, że rozwój cywilizacyjny i gospodarczy nie powinien odbywać się

²³ Tamże, s. 31-32.

kosztem nieodnawialnych zasobów oraz niszczenia środowiska, a proces postępujących zmian powinien zapewniać równowagę pomiędzy zaspokajaniem podstawowych potrzeb ludzkich a racjonalnym korzystaniem z zasobów naturalnych. Zrównoważony rozwój wymaga więc traktowania zasobów naturalnych jak ograniczonych zasobów gospodarczych oraz wykorzystywania kapitału przyrodniczego w sposób pozwalający na zachowanie funkcji ekosystemów w perspektywie długookresowej.

Równość szans

Oznacza prawo wszystkich mieszkańców Gminy do równego, sprawiedliwego dostępu do różnych życiowych możliwości. Z zasadą równości szans związany jest ściśle zakaz dyskryminacji, np. ze względu na płeć, wiek, wyznanie religijne czy narodowość, gwarantowany prawami człowieka. Jednakże równość szans idzie dalej, bowiem w obszarze planowania, realizacji i ewaluacji polityk publicznych zakłada włączenie *równościowej* perspektywy, czyli dokonywanie oceny wpływu tych polityk na warunki życia różnych grup społecznych, w szczególności kobiet i mężczyzn, osób niepełnosprawnych oraz innych grup marginalizowanych (ze względu na wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania itd). Zasada równości szans nakłada zatem obowiązek tworzenia przez władze publiczne, w tym samorządy lokalne, warunków do równego uczestnictwa w życiu publicznym przez wszystkich mieszkańców.

Dobre rządzenie

Odnosi się do zarządzania w sektorze publicznym i obejmuje szereg reguł kształtujących sposób sprawowania władzy przez organy państwa z aktywnym zaangażowaniem obywateli. Główne wyznaczniki dobrego rządzenia to: praworządność, przejrzystość (transparentność), odpowiadanie na potrzeby, włączanie i konsensus. Z zasady tej wynikają różnorodne obowiązki dla instytucji publicznych, które mają na celu zapewnienie uczestnictwa wszystkich zainteresowanych obywateli w procesach rządzenia. Jednakże zakres odpowiedzialności można rozszerzyć na sektor prywatny i organizacje pozarządowe, ponieważ ich działania również mają istotny wpływ na społeczeństwo i środowisko. Podmioty te powinny być zatem *naturalnymi* partnerami administracji publicznej w realizacji jej misji.

6. Cele i kierunki działań

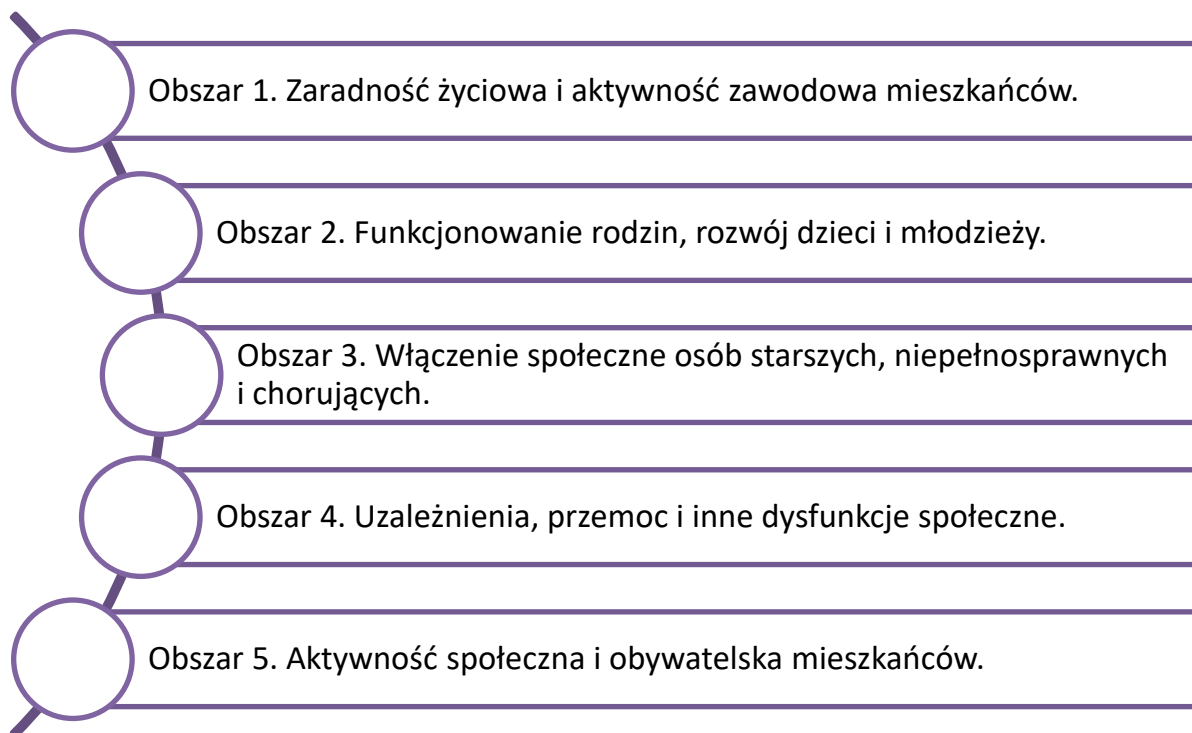
Cele i kierunki działań przewidziane do realizacji w ramach *Strategii rozwiązywania problemów społecznych w Gminie Dywity na lata 2016-2023* stanowią odpowiedź na zdiagnozowane bariery i wyzwania lokalnej polityki społecznej, zarówno istniejące obecnie, jak i prognozowane w najbliższych latach, w szczególności w zakresie sytuacji demograficznej oraz socjalnej. Część programowa dokumentu nawiązuje ponadto do aktualnych strategii i programów w zakresie przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu, a także koncepcji i postulatów stanowiących wyniki badań naukowych oraz tzw. *dobrych praktyk* upowszechnianych przez podmioty polityki społecznej.

Cel główny Strategii brzmi:

Kreowanie warunków dla budowy i rozwoju potencjału osób, rodzin oraz społeczności lokalnych zamieszkujących Gminę Dywity.

Cel ten zostanie osiągnięty dzięki realizacji celów strategicznych i szczegółowych, przypisanych do określonych obszarów i wynikających z przyjętej wizji pożądanych zmian w każdym z nich.

Obszary interwencji są następujące:

W każdym obszarze wskazany został katalog działań, który wyznacza kluczowe, niezbędne kierunki zaangażowania władz samorządu, jednostek organizacyjnych Gminy oraz partnerów lokalnych. Nie jest katalogiem zamkniętym, więc jeżeli w trakcie wdrażania Strategii pojawią się jeszcze inne pomysły (projekty) wpisujące się w jej cele, to również powinny zostać wzięte pod uwagę.

Obszar 1. Zaradność życiowa i aktywność zawodowa mieszkańców.

Wizja: Mieszkańcy Gminy Dywity są zaradni i samodzielni. Świadomie podejmują decyzje, biorąc odpowiedzialność za siebie i swoich najbliższych. Osoby w wieku aktywności zawodowej posiadają wykształcenie i kwalifikacje potrzebne na rynku pracy. Są aktywne na rynku pracy – pracują, doksztalcają się, uzupełniają bądź zmieniają kwalifikacje w zależności od potrzeb. Cechuje je otwartość i mobilność. Bariery ograniczające dostęp do rynku pracy osobom z grup *defaworyzowanych* są minimalizowane, a wszystkie osoby, które chcą pracować, mają taką możliwość. Praca zawodowa stanowi dla osób i rodzin nie tylko źródło utrzymania, ale także przestrzeń do rozwoju, samorealizacji oraz kontaktów społecznych. Gospodarstwa domowe posiadają dostateczne warunki materialne do zaspokojenia podstawowych potrzeb takich jak mieszkanie, wyżywienie i ubranie, stanowiących warunków aktywnego funkcjonowania w społeczeństwie.

Cel strategiczny 1.

Wzmacnianie kompetencji mieszkańców sprzyjających rozwojowi ich aktywności zawodowej oraz samodzielności i zaradności życiowej.

Cele operacyjne:

1.1. Rozwijanie wiedzy, umiejętności i postaw służących samodzielności i zaradności życiowej mieszkańców.

1.2. Poprawa zdolności mieszkańców do zatrudnienia i podejmowania działalności gospodarczej.

1.3. Zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego i zagrożenia nim osób oraz rodzin zamieszkujących Gminę.

Kierunki działań:

- 1) Organizacja kursów, szkoleń i warsztatów, służących rozwijaniu i pomnażaniu kapitału życiowego mieszkańców, niezbędnego do poprawnego wypełniania ról rodzinnych, społecznych i zawodowych.
- 2) Współpraca z Urzędem Pracy Powiatu Olsztyńskiego i innymi instytucjami rynku pracy w zakresie:
 - organizacji wsparcia dla osób wchodzących lub powracających na rynek pracy przez doradców zawodowych, psychologów, coachów i innych specjalistów;
 - realizacji programów umożliwiających mieszkańcom, w szczególności należącym do grup *defaworyzowanych* na rynku pracy, zdobycie nowych lub aktualizację posiadanych kwalifikacji zawodowych oraz nabywanie doświadczenia w pracy

- poprzez szkolenia i kursy zawodowe, staże, przygotowanie zawodowe dorosłych, prace społecznie użyteczne i roboty publiczne;
- wsparcia osób podejmujących samozatrudnienie w formie jednoosobowej działalności gospodarczej albo spółdzielni socjalnej.
- 3) Promocja równościowego podejścia do kobiet i mężczyzn na rynku pracy, w tym działań zmierzających do przełamania stereotypów dotyczących płci, a także rozwiązań ułatwiających godzenie obowiązków zawodowych z pełnieniem ról rodzinnych.
 - 4) Zwiększanie dostępności zatrudnienia socjalnego dla osób wykluczonych społecznie (w szczególności osób niepełnosprawnych, chorujących psychicznie, uzależnionych od substancji psychoaktywnych, opuszczających zakłady karne), realizowanego m.in. w formie zajęć reintegracji społeczno-zawodowej lub zatrudnienia wspieranego.
 - 5) Wspieranie mieszkańców w zakresie nabywania umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego, a także rozwiązywania problemów socjalno-bytowych i finansowych, w tym prewencji przed utratą mieszkania i eksmisją.
 - 6) Udzielanie wsparcia finansowego oraz świadczeń w naturze rodzinom i osobom znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej, w szczególności niezaradnym życiowo, niepełnosprawnym, rodzinom wielodzietnym i niepełnym, bezdomnym, dotkniętym zdarzeniami losowymi, klęskami żywiołowymi lub ekologicznymi.
 - 7) Wspieranie rozwoju różnych form mieszkalnictwa chronionego (np. mieszkania treningowe, rówieśnicze, terapeutyczne) i budownictwa społecznego.

Okres realizacji: 2016-2023

Wskaźniki monitoringu:

- 1) Liczba osób korzystających z pomocy społecznej z tytułu ubóstwa, bezrobocia; liczba rodzin; liczba osób w rodzinach (źródło danych: GOPS).
- 2) Liczba zrealizowanych kursów, warsztatów i szkoleń służących rozwijaniu kapitału życiowego mieszkańców (GOPS i in.).
- 3) Liczba bezrobotnych z terenu Gminy, w tym m.in. kobiety, osoby niepełnosprawne, długotrwale bezrobotni, bezrobotni do 30 roku życia i powyżej 50 lat (PUP).
- 4) Liczba bezrobotnych z terenu Gminy, którzy wzięli udział w różnych formach aktywizacji zawodowej (PUP).
- 5) Liczba bezrobotnych z terenu Gminy, którzy podjęli pracę niesubsydiowaną (PUP).
- 6) Liczba inicjatyw promujących równość szans kobiet i mężczyzn na rynku pracy, a także zatrudnianie osób zagrożonych lub już dotkniętych wykluczeniem społecznym (GOPS i in.).
- 7) Liczba zrealizowanych programów w zakresie prewencji przed utratą mieszkania, eksmisją i bezdomnością (GOPS).
- 8) Liczba osób korzystających z pomocy społecznej z tytułu bezdomności, zdarzeń losowych, klęsk żywiołowych i ekologicznych; liczba rodzin; liczba osób w rodzinach (GOPS).
- 9) Liczba mieszkań komunalnych oraz mieszkań (lokali) socjalnych w zasobie gminy (UG).

Obszar 2. Funkcjonowanie rodzin, rozwój dzieci i młodzieży.

Wizja: Rodziny zamieszkujące Gminę Dywity poprawnie wypełniają funkcje opiekuńczo-wychowawcze oraz emocjonalno-ekspresyjne, dając swoim członkom poczucie bezpieczeństwa i przynależności, a także stanowiąc przebieżnik norm i wzorców zachowań dla wychowujących się w nich dzieci. Rodzice/opiekunowie prawni posiadają niezbędne kompetencje rodzicielskie, a także odznaczają się wysoką odpowiedzialnością za wychowanie i edukację swoich dzieci. Obowiązki te nie są przenoszone na barki jednostek pomocy społecznej czy placówek oświatowych, które mają za zadanie jedynie wspierać rodziców (opiekunów prawnych) w wypełnianiu przez nich funkcji opiekuńczo-wychowawczej, a nie ich w tym procesie zastępować.

Młodzi ludzie są należycie przygotowani na wyzwania związane z zagrożeniami współczesnego świata oraz dorosłym życiem, posiadają kompetencje osobiste i społeczne (tworzące *inteligencję emocjonalną*), a także rozwijają zainteresowania i hobby, które pozwolą im zaplanować ścieżkę edukacji lub kariery zawodowej.

Cel strategiczny 2. Wzmocnienie rodzin w wypełnianiu podstawowych funkcji, ze szczególnym uwzględnieniem warunków rozwoju dzieci i młodzieży.

Cele operacyjne:

2.1. Wzrost kompetencji rodziców i opiekunów w zakresie opieki i wychowania dzieci.

2.2. Zwiększenie dostępu do usług wsparcia dla rodzin doświadczających trudności.

2.3. Kreowanie warunków wszechstronnego rozwoju dzieci i młodzieży.

Kierunki działań:

- 1) Organizacja różnych form edukacji, takich jak np. „Szkoła dla rodziców”, spotkania ze specjalistami, kampanie społeczne, dotyczących rozwiązywania problemów opiekuńczo-wychowawczych, konstruktywnego porozumiewania się z dziećmi, rozpoznawania, kontrolowania i wyrażania uczuć własnych oraz uczuć dzieci, umiejętnego stosowania nagród i kar itp.
- 2) Promocja i realizacja programów edukacyjnych i profilaktycznych w zakresie dbania o zdrowie dziecka, w tym m.in. badań profilaktycznych, szczepień ochronnych, odżywiania, profilaktyki stomatologicznej, zapobiegania wadom postawy.

- 3) Zapewnienie wsparcia rodzinom doświadczającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych w postaci m.in. pracy socjalnej, asystentury rodzinnej, pomocy rodzin wspierających, wolontariuszy, organizacji grup samopomocowych.
- 4) Rozwój specjalistycznego poradnictwa rodzinnego, w tym m.in. prawnego, psychologicznego i terapii rodzinnej.
- 5) Podejmowanie działań na rzecz pedagogizacji rodziców oraz wzmocnienia współpracy gminnych placówek oświatowych z rodzicami dzieci i młodzieży uczęszczającej do szkół.
- 6) Współpraca GOPS z Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w zakresie rozwiązywania problemów opiekuńczo-wychowawczych, w szczególności zadań dotyczących organizacji pieczy zastępczej oraz działań na rzecz powrotu dziecka do rodziny naturalnej.
- 7) Propagowanie rodzinnych form spędzania wolnego czasu, poprzez m.in. organizację festynów rodzinnych, zajęć/warsztatów dla rodziców z dziećmi, wyjazdów oraz włączanie rodzin w działalność na rzecz najbliższego otoczenia.
- 8) Realizacja zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych w różnych formach (np. warsztatów, kółek, konkursów, turniejów sportowych, wycieczek i obozów edukacyjnych) doskonalących wiedzę i umiejętności oraz rozwijających pasje i zainteresowania dzieci i młodzieży w powiązaniu z nabywaniem umiejętności osobistych i interpersonalnych.
- 9) Kształtowanie wśród dzieci i młodzieży postaw aktywnych oraz możliwości zdobywania cennych doświadczeń dzięki zaangażowaniu w wolontariat oraz inicjatywy na rzecz środowiska lokalnego, a także udziałowi w wymianie międzynarodowej.

Okres realizacji: 2016-2023

Wskaźniki monitoringu:

- 1) Liczba osób korzystających z pomocy społecznej z tytułu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, potrzeby ochrony macierzyństwa oraz wielodzietności; liczba osób; liczba rodzin; liczba osób w rodzinach (GOPS).
- 2) Liczba zrealizowanych programów/ inicjatyw edukacyjnych i profilaktycznych (GOPS, UG, GOK, placówki edukacyjne i in.)
- 3) Liczba rodzin objętych pracą socjalną (GOPS).
- 4) Liczba rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny (GOPS).
- 5) Liczba osób, które skorzystały ze specjalistycznego poradnictwa rodzinnego (GOPS, podmioty prowadzące).
- 6) Liczba inicjatyw na rzecz wspólnego spędzania czasu przez rodziny (GOPS, UG, GOK, placówki edukacyjne, organizacje pozarządowe i in.).
- 7) Liczba dzieci i młodzieży uczestniczących w zajęciach pozalekcyjnych i pozaszkolnych (GOK, placówki edukacyjne i in.).
- 8) Liczba dzieci i młodzieży zaangażowanych w wolontariat (GOPS, UG, GOK, organizacje pozarządowe, placówki edukacyjne i in.).

Obszar 3. Włączenie społeczne osób starszych, niepełnosprawnych i chorujących.

Wizja: Społeczeństwo Gminy Dywity jest otwarte na osoby starsze, niepełnosprawne oraz ciężko i przewlekle chorujące. Traktuje je jako pełnoprawnych członków wspólnoty. Zarówno starzenie się organizmu, jak i ograniczenie jego sprawności spowodowane przez niepełnosprawność albo chorobę, są traktowane jako naturalny proces i element życia, nie stanowiący czynnika uzasadniającego marginalizację tych osób i ich rodzin. Żyją one w godnych warunkach, mają zapewnioną opiekę, a także możliwość podejmowania aktywności zawodowej, społecznej i edukacyjnej, jeżeli pozwala im na to stan zdrowia. Czują się potrzebne rodzinie i społeczeństwu, wykazują inicjatywę oraz realizują swoje pasje. Osoby, którym stan zdrowia odbiera sprawność i możliwość podejmowania aktywności, korzystają z szerokiej oferty pomocy i wsparcia.

Cel strategiczny 3. Poprawa jakości życia osób starszych, niepełnosprawnych oraz ciężko lub przewlekle chorujących w środowisku lokalnym.

Cele operacyjne:

3.1. Zmniejszenie barier, utrudniających funkcjonowanie osób starszych, niepełnosprawnych i chorujących.

3.2. Wzrost aktywności osób starszych, niepełnosprawnych i chorujących w różnych sferach życia społecznego.

3.3. Zwiększenie dostępności różnych form opieki i wsparcia dla osób o ograniczonej samodzielności.

Kierunki działań:

- 1) Realizacja programów edukacyjnych, akcji, inicjatyw służących w szczególności nabywaniu wiedzy w zakresie potrzeb i problemów osób starszych, niepełnosprawnych i chorujących; przełamywaniu stereotypów ich dotyczących, a także kształtowaniu odpowiednich zachowań i stylu życia.
- 2) Upowszechnianie instrumentów wsparcia, które mogą ułatwiać funkcjonowanie w środowisku lokalnym osobom w podeszłym wieku i/lub niepełnosprawnym, a także ich kontakty z administracją, takich jak np. asystent osoby starszej i niepełnosprawnej, self adwokatura.
- 3) Działania na rzecz likwidacji i zmniejszania barier architektonicznych, komunikacyjnych oraz transportowych utrudniających osobom o ograniczonej sprawności poruszanie się w przestrzeni publicznej oraz w miejscu zamieszkania.
- 4) Tworzenie przestrzeni aktywności społecznej osób starszych, niepełnosprawnych i chorujących, poprzez np. kluby i koła seniora, banki czasu, inicjatywy na rzecz integracji

międzypokoleniowej, wolontariat wewnątrz- i międzypokoleniowy, działalność w ramach organizacji pozarządowych i grup nieformalnych.

- 5) Wspieranie aktywności osób starszych, niepełnosprawnych i chorujących poprzez m.in. organizację kursów, szkoleń, prelekcji, zajęć/warsztatów rozwijających pasje i zainteresowania, wycieczek i wyjazdów kulturalnych.
- 6) Realizowanie w miejscu zamieszkania osób starszych, niepełnosprawnych i chorujących wysokiej jakości usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, umożliwiających im dłuższe pozostanie w lokalnym środowisku.
- 7) Rozwój instytucjonalnych form opieki i wsparcia dla osób starszych, niepełnosprawnych i chorujących, zapewniających pomoc w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych, a także stymulujących intelektualną, psychiczną i fizyczną sprawność.

Okres realizacji: 2016-2023

Wskaźniki monitoringu:

- 1) Liczba osób korzystających z pomocy społecznej z tytułu niepełnosprawności, długotrwałej lub ciężkiej choroby; liczba rodzin; liczba osób w rodzinach (GOPS).
- 2) Liczba osób w wieku 60 lat i więcej korzystających z pomocy społecznej (GOPS).
- 3) Liczba zorganizowanych programów, akcji i inicjatyw (GOPS, GOK, UG i in.).
- 4) Liczba obiektów, w których zlikwidowano bariery (GOPS, UG i in.).
- 5) Liczba zorganizowanych form aktywności osób starszych, niepełnosprawnych, chorujących (GOPS, UG, GOK i in.).
- 6) Liczba osób korzystających z usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania (GOPS).
- 7) Liczba instytucjonalnych form opieki i wsparcia, w tym liczba miejsc/liczba osób korzystających w ciągu roku (podmioty prowadzące).

Obszar 4. Uzależnienia, przemoc i inne dysfunkcje społeczne.

Wizja: Mieszkańcy Gminy Dywity nie doświadczają przemocy, uzależnień, przestępczości i innych dysfunkcji. Lokalną społeczność cechuje wysoki poziom empatii i wrażliwości społecznej. Mieszkańcy są świadomi możliwych zagrożeń, znają sposoby ich unikania i przewycięzania, a także wiedzą jak zareagować i chcą to robić – w przypadku, gdy zauważą niepokojące sygnały w swoim otoczeniu. Z tego względu społeczność cechuje wysokie poczucie bezpieczeństwa.

Cel strategiczny 4. Zwiększenie poczucia bezpieczeństwa społecznego poprzez zmniejszenie skali przemocy, uzależnień i innych dysfunkcji.

Cele operacyjne:

4.1. Zwiększenie świadomości i wrażliwości społecznej w obszarze zjawisk dysfunkcyjnych.

4.2. Wzmocnienie oddziaływań profilaktycznych, prewencyjnych i kompensacyjnych.

4.3. Poprawa dostępu osób i rodzin do pomocy specjalistycznej w zakresie przemocy w rodzinie i uzależnień.

Kierunki działań:

- 1) Inicjowanie i realizacja kampanii społecznych i innych działań edukacyjnych, służących podnoszeniu wiedzy oraz kształtowaniu odpowiednich postaw społecznych, w szczególności w zakresie zdrowia, profilaktyki uzależnień oraz bezpieczeństwa publicznego.
- 2) Realizacja programów edukacyjnych i profilaktycznych skierowanych do dzieci, młodzieży oraz osób dorosłych, dotyczących różnych rodzajów uzależnień (od substancji psychoaktywnych, behawioralnych), innych zachowań ryzykownych, przemocy w rodzinie oraz zachowań agresywnych w szkołach; ze szczególnym uwzględnieniem problematyki aktualnych zagrożeń (rozwój nowoczesnych technologii, dysfunkcyjne grupy i zachowania, przekaz medialny itp.).
- 3) Monitorowanie sytuacji rodzin zagrożonych dysfunkcjami lub już doświadczających poważnych problemów, a także podejmowanie działań interwencyjnych, terapeutycznych i kompensacyjnych w ścisłej współpracy z Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie, policją, placówkami oświaty i ochrony zdrowia, organizacjami pozarządowymi i kościelnymi, osobami prywatnymi i innymi podmiotami.
- 4) Rozwój poradnictwa specjalistycznego, wsparcia socjalnego oraz pracy terapeutycznej z dziećmi, osobami dorosłymi i całymi rodzinami doświadczającymi uzależnień bądź przemocy.

- 5) Stosowanie procedury „Niebieskiej Karty” jako ważnego elementu profesjonalnego systemu przeciwdziałania przemocy w środowisku lokalnym.
- 6) Upowszechnianie informacji z wykorzystaniem materiałów drukowanych, mediów, bezpośrednich spotkań ze specjalistami i innych środków przekazu na temat możliwości uzyskania pomocy przez osoby doświadczające przemocy, uzależnione i ich rodziny.

Okres realizacji: 2016-2023

Wskaźniki monitoringu:

- 1) Liczba osób i rodzin korzystających z pomocy społecznej z tytułu alkoholizmu; narkomanii; przemocy w rodzinie (GOPS).
- 2) Liczba zrealizowanych inicjatyw edukacyjnych i profilaktycznych (GOPS, GOK, UG, GKRPA, placówki edukacyjne i in.).
- 3) Liczba osób korzystających z poradnictwa specjalistycznego, wsparcia socjalnego oraz pracy terapeutycznej z tytułu uzależnień lub przemocy.
- 4) Liczba Niebieskich Kart – sporządzonych i zakończonych (ZI).

Obszar 5. Aktywność społeczna i obywatelska mieszkańców.

Wizja: Podstawę funkcjonowania wspólnoty samorządowej oraz poszczególnych sołectw stanowi poczucie tożsamości i przynależności, a także zrodzone na jego podłożu zaangażowanie obywateli w sprawy lokalne. Mieszkańcy Gminy Dywity są świadomymi i aktywnymi obywatelami. Posiadają wiedzę jak kształtować przyjazne otoczenie życia. Tworzą aktywną i zintegrowaną społeczność; rozwijającą się, otwartą, solidarną, twórczą, świadomą swojego potencjału i wykorzystującą go na rzecz dobra wspólnego oraz dbającą o osoby i grupy w najtrudniejszej sytuacji. Mieszkańcy są zaangażowani w sprawy ważne dla całej lokalnej wspólnoty, chętnie wyrażają swoje opinie i biorą udział w kreowaniu lokalnych polityk publicznych.

Cel strategiczny 5. Wzmocnienie i rozwój społeczeństwa obywatelskiego w Gminie.

Cele operacyjne:

5.1. Rozwój oddolnej aktywności w obszarze rozwiązywania problemów społecznych.

5.2. Zwiększenie potencjału mieszkańców w działaniach na rzecz lokalnej społeczności.

5.3. Wzrost świadomości i partycypacji obywatelskiej mieszkańców.

Kierunki działań:

- 1) Działania na rzecz organizowania społeczności lokalnej poprzez środowiskową pracę socjalną, animację społeczną, streetworking, wspieranie grup nieformalnych i zorganizowanych form aktywności mieszkańców, takich jak np. kluby seniora, koła gospodyń wiejskich.
- 2) Inicjowanie i realizacja działań edukacyjnych (np. szkolenia, warsztaty, wizyty studyjne), służących zwiększeniu kompetencji liderów mieszkańców ze szczególnym naciskiem na partycypację obywatelską oraz wsparcie liderów w aktywnym i świadomym działaniu w społecznościach lokalnych.
- 3) Wykorzystywanie instrumentów ekonomii społecznej w sferze aktywności obywatelskiej, służącej rozwojowi lokalnemu, integracji osób zagrożonych wykluczeniem oraz dostarczaniu usług społecznych, m.in. poprzez rozwój koncepcji wsi tematycznych wykorzystujących zasoby przyrodnicze, kulturowe i społeczne gminy.
- 4) Realizacja programów edukacyjnych służących podnoszeniu wiedzy oraz kształtowaniu odpowiednich postaw prospołecznych, w szczególności w zakresie zdrowia, ochrony środowiska, wiedzy prawnej, obywatelskiej i ekonomicznej.

- 5) Upowszechnianie informacji o działaniach i zamierzeniach samorządu Gminy i organizacji współpracujących, w tym o ważnych dla społeczności wydarzeniach.
- 6) Współpraca merytoryczna i finansowa z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie służąca poprawie dostępności usług społecznych oraz zaangażowaniu obywateli w rozwój lokalny.
- 7) Wykorzystywanie różnorodnych form konsultacji społecznych z mieszkańcami (spotkania otwarte, debaty, warsztaty obywatelskie, badania ankietowe) przy podejmowaniu przez władze gminy decyzji w sprawach ważnych dla społeczności, w sposób stwarzający warunki do powszechnego w nich uczestnictwa osób fizycznych i organizacji pozarządowych.

Okres realizacji: 2016-2023

Wskaźniki monitoringu:

- 1) Liczba organizacji pozarządowych i innych zorganizowanych form aktywności (kluby seniora, koła gospodyń wiejskich) mających siedzibę na terenie Gminy (KRS).
- 2) Liczba zorganizowanych działań edukacyjnych dla lokalnych liderów; liczba uczestników (podmioty realizujące).
- 3) Liczba programów edukacyjnych służących podnoszeniu wiedzy i kształtowaniu postaw (podmioty realizujące).
- 4) Liczba organizacji pozarządowych, które otrzymały dotacje na realizację zadań publicznych (UG).
- 5) Wartość dotacji przekazanych organizacjom pozarządowym na realizację zadań publicznych (UG).
- 6) Liczba konsultacji społecznych przeprowadzonych z mieszkańcami (UG).

7. Wdrażanie i monitoring Strategii

W świetle ustawy o pomocy społecznej, do zadań własnych gminy o charakterze obowiązkowym należy nie tylko opracowanie strategii rozwiązywania problemów społecznych, ale również jej późniejsza realizacja. Znaczna część kierunków działań zaplanowanych w Strategii mieści się w zadaniach jednostek organizacyjnych Gminy Dywity, Powiatu Olsztyńskiego, organizacji pozarządowych i innych podmiotów, które są już skutecznie wdrażane. Jest tu jednak także sfera nowych pomysłów i rozwiązań, stanowiących odpowiedź na nasilające się problemy oraz nie zaspokojone w dostatecznym stopniu potrzeby mieszkańców.

Zasadniczą rolę w zakresie planowania oraz podejmowania decyzji strategicznych będą odgrywały władze Gminy Dywity – Wójt oraz Rada Gminy, natomiast instytucją koordynującą działania związane z wdrażaniem Strategii będzie Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Dywitach z siedzibą w Tuławkach. Do zadań koordynatora będzie należało w szczególności:

- ustalanie z interesariuszami bieżących potrzeb, podziału zadań i odpowiedzialności, a także uszczegóławianie zapisów strategii w postaci rocznych lub kilkuletnich programów wynikających z ustawy o pomocy społecznej i innych ustaw;
- przekazywanie władzom, lokalnym partnerom i instytucjom współpracującym oraz mieszkańcom informacji na temat stanu wdrożenia poszczególnych priorytetów, a także pozyskiwanie informacji zwrotnej w zakresie problemów i potrzeb;
- regularny monitoring poziomu osiągnięcia celów i rezultatów oraz zakresu zrealizowanych działań;
- przedkładanie władzom Gminy oraz lokalnym partnerom stosownych wniosków oraz rekomendacji dotyczących decyzji korygujących wdrażanie Strategii oraz aktualizacji dokumentu.

Realizacja zaplanowanych kierunków działań wymaga szerokiego zaangażowania również innych instytucji, w tym przede wszystkim jednostek organizacyjnych i pomocniczych Gminy – Urzędu Gminy w Dywitach, Gminnego Ośrodka Kultury, Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Gminnego Zespołu Interdyscyplinarnego, placówek oświatowych oraz sołectw. Istotną będzie również ścisła współpraca z innymi instytucjami i podmiotami niezależnymi organizacyjnie, w tym z Powiatem Olsztyńskim, Województwem Warmińsko-Mazurskim, administracją rządową, służbą zdrowia, policją, strażą pożarną, podmiotami ekonomii społecznej, przedsiębiorcami oraz mieszkańcami Gminy. Skuteczne i efektywne działanie oraz współdziałanie wymienionych podmiotów wydaje się warunkiem niezbędnym do osiągnięcia sukcesu w realizacji celów długoterminowych Strategii.

Bieżącej ocenie postępu w realizacji Strategii będzie służył coroczny monitoring wskaźników, opartych na obiektywnych dowodach obrazujących stan założonych działań oraz osiągniętych rezultatów i celów. Odnoszą się one do kierunków niezbędnych działań, które zostały przyporządkowane poszczególnym priorytetom Strategii. Monitoringowi mogą podlegać również wskaźniki kontekstowe, pokazujące ogólną sytuację społeczną Gminy, mające charakter komplementarny wobec wskaźników realizacji działań. Katalog wskaźników został określony osobno dla każdego obszaru interwencji. Ma on charakter otwarty, co oznacza, że jeżeli w procesie monitoringu zostanie zidentyfikowana potrzeba zmiany jego zakresu, możliwe jest wprowadzenie zmian i uzupełnień bez konieczności aktualizacji dokumentu – o ile będą one służyły lepszemu rozpoznaniu sytuacji społecznej oraz efektów

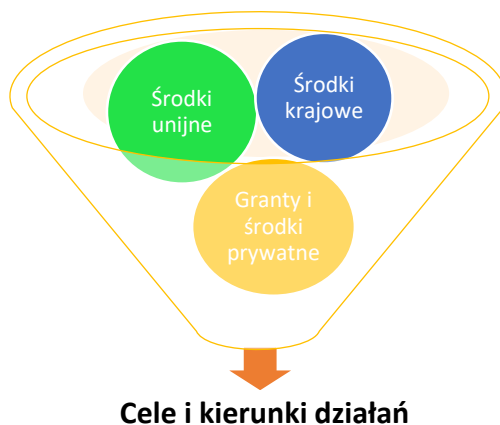
wdrażania Strategii. Stosowną decyzję w tym zakresie podejmuje Kierownik Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Dywitach.

Wskaźniki będą podstawą sporządzania raportów z monitoringu, które powinny zawierać również m.in.: opis uwarunkowań i przebieg procesu monitorowania Strategii; ogólną charakterystykę bieżącej sytuacji społeczno-ekonomicznej Gminy; prezentację obszarów i celów Strategii oraz zrealizowanych wskaźników wdrażania; opis zrealizowanych działań pod względem jakościowym i ilościowym, a także wnioski i rekomendacje z monitoringu. Ze względu na terminy udostępniania danych statystycznych zaleca się, aby raporty były opracowywane do końca czerwca roku następującego po okresie sprawozdawczym, a następnie przedkładane Wójtowi.

W związku z koniecznością koordynacji działań różnych podmiotów w ramach realizacji Strategii, rekomenduje się powołanie zespołu zadaniowego ds. wdrażania i monitoringu Strategii, który miałby charakter ciała konsultacyjnego, doradczego i inicjatywnego. Do jego zadań należałoby m.in. pozyskiwanie, analiza i wymiana informacji na temat problemów i potrzeb społecznych; udział w opracowywaniu gminnych programów pomocy społecznej; śledzenie i ocena wpływu uwarunkowań zewnętrznych, np. zmian prawa, procesów ekonomicznych czy zjawisk społeczno-kulturowych, na aktualność założeń Strategii; przygotowanie raportów monitoringowych zawierających informacje na temat stanu wdrożenia Strategii, a także przedkładanie wniosków i rekomendacji adresowanych do władz Gminy oraz lokalnych partnerów.

8. Źródła finansowania

W procesie wdrażania *Strategii rozwiązywania problemów społecznych w Gminie Dywity na lata 2016-2023* należy uwzględnić środki pochodzące z różnych źródeł finansowania. Można je podzielić na trzy główne grupy, tj. na środki krajowe, środki unijne oraz granty i środki prywatne.

Jednym z podstawowych źródeł finansowania będzie budżet Gminy, w zakresie działań realizowanych przez jednostki organizacyjne i pomocnicze w ramach swoich podstawowych, statutowych zadań. Pewien zakres działań jest ponadto możliwy do realizacji komplementarnie lub nawet wspólnie przez Samorząd Gminy, Powiatu Olsztyńskiego, Województwa Warmińsko-Mazurskiego oraz inne jednostki – na podstawie zawieranych pomiędzy nimi porozumień.

Środki na realizację zadań będą pochodzić również z budżetu państwa – w postaci subwencji ogólnej oraz dotacji celowych. Część z nich trzeba będzie pozyskać startując w konkursach, ponieważ w tej kategorii mieszczą się programy rządowe oraz programy ministerstw. Wśród głównych programów w zakresie polityki społecznej można wskazać programy ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego, takie jak:

- *Aktywne Formy Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu – nowy wymiar 2020,*
- *Program asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej,*
- *Oparcie społeczne dla osób z zaburzeniami psychicznymi,*
- *Gminne programy aktywizacji społeczno-zawodowej na rzecz budownictwa socjalnego,*
- *Resortowy program rozwoju instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 MALUCH,*
- *Program Rządowy „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”.*

Dla organizacji pozarządowych dostępny natomiast jest *Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014-2020* oraz *Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020*.

Druga grupa źródeł finansowania to przede wszystkim środki z Funduszy Europejskich dostępne w ramach perspektywy obejmującej lata 2014-2020. Najistotniejsze znaczenie może mieć Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020, w szczególności osie priorytetowe 10) *Regionalny rynek pracy* i 11) *Włączenie społeczne*. Obecna perspektywa finansowa daje również możliwość pozyskania środków z Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 – jego zakres ma służyć poprawie funkcjonowania polityk sektorowych, a także interwencji w obszarach m.in.

wsparcia młodych osób na rynku pracy, efektywnych polityk publicznych dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, a także innowacji społecznych.

W trzeciej grupie źródeł finansowania mieszczą się środki prywatne pochodzące z fundacji (np. Fundacja im. Stefana Batorego, Fundacja Bankowa im. Leopolda Kronenberga, Fundacja PZU, Fundacja AVIVA), pieniądze od sponsorów, środki z 1% dla organizacji pożytku publicznego, darowizny, zbiórki publiczne i inne. Są one dostępne przede wszystkim dla organizacji pozarządowych, dlatego też nieodzowna będzie współpraca Gminy Dywity z trzecim sektorem – w formie wzajemnego informowania o planowanych i realizowanych działaniach, a także przy okazji projektów partnerskich.

Określenie precyzyjnych ram finansowych planowanych kierunków działań nie wydaje się obecnie możliwe ani celowe, szczególnie ze względu na szeroki zakres tematyczny dokumentu, długi okres jego obowiązywania oraz konkursowy charakter większości programów pomocowych, który z punktu widzenia Gminy przekłada się na incydentalność wsparcia. Adekwatne do potrzeb kosztorysy będą tworzone w momencie planowania rocznego i aktualizacji budżetu Gminy, w tym planów finansowych jednostek, oraz opracowywania projektów uszczegóławiających założenia Strategii.